

Terminológiai problémák a szlovák–magyar, illetve a magyar–szlovák vonatkozású szakszótárakban és szakkifejezés- gyűjteményekben

KATALIN MISAD

Terminological problems in Slovak-Hungarian and
Hungarian-Slovak specialized dictionaries published in Slovakia

81`374.822:811.511.141+811.162.4

811.511.141`374

811.162.4`374

Schools with Hungarian teaching language. Terminology. Special language dictionaries. Confrontation

1. Bevezetés

Napjainkban a magyar szaknyelvi regiszterek fejlesztése – mind tudományelméleti, mind gyakorlati-módszertani vonatkozásban – a nyelvtudomány egyik fő feladatkörét alkotja. A tudományos és a technikai ismeretek gyors gyarapodása – az ún. informatikai forradalom (lásd Ritoók 1999, 9) – következtében a szaknyelvekben olyan hatalmas szókincs halmozódott fel, amely meghaladja a köznyelvi szóállományt (vö. Kiss 1996, 92). A nyelvészek és a különböző szaktudományok művelőinek véleménye szerint éppen ezért a szaknyelvek, a szaknyelvi változások egész köre kínál újabbnál újabb feladatokat. A megnevezési igények szempontjából elsősorban a szaknyelvekre jellemző írott nyelvi információk pontos és egyértelmű megfogalmazásában, valamint az értelmezési problémát okozó terminológiai következetlenségek áthidalásában mutatkoznak gondok (Pusztai 1999, 96). A határon túli – gyakran hiányos – magyar szaknyelvi szókészlet viszonylatában azonban egy újabb probléma is felmerül: a standard magyar nyelv szaknyelvi regiszterei szétfejlődésének a veszélye, melynek automatikus következménye a szaknyelvek egyértelműségének, egységének felbomlása lenne. E területen már ma is egyre erőteljesebben mutatkoznak meg a különbségek: a tankönyvek és a szakkönyvek államnyelvből való fordításai ugyanazt a jelenséget más néven nevezik meg, mint Magyarországon vagy mint a másik országban (Erdélyben, a Vajdaságban vagy éppen Kárpátalján) (vö. Lanstyák 1996; Tolcsvai Nagy 1999; Misad 2005).

A tanulmány megírását a fentiekben kívül egy másik tényező is ösztönözte: a szlovákiai magyar tannyelvű oktatási intézmények tanulóit – saját és pedagógusaik állítása szerint – a magyarországi tantárgyi versenyeken, illetve magyarországi továbbtanulásuk során gyakran éri az a vád, hogy nem ismerik a magyar szaknyelvet. Éppen ezért a Gramma Nyelvi Irodában az utóbbi négy-öt évben folytatott, a szlovákiai szaknyelvi regiszterek helyzetével foglalkozó kutatások során – a mai Szlovákia területén megjelent szlovák–magyar, illetve magyar–szlovák vonatkozású szakszótá-

rak elemző áttekintése mellett – feltérképeztük a szlovákiai magyar alap- és középiskolákban jelenleg használatban lévő tankönyvek nyelvi állapotát, illetve megvizsgáltuk az olyan két- vagy többnyelvű (elsősorban szlovák–magyar vonatkozású) iskolai (szak)szótárak és (szak)szójegyzékek magyar nyelvű szóanyagát, amelyek felölelik egy-egy tantárgy alapvető terminológiáját. A dolgozatban elsőként az egyes szakterületek szókincsét feldolgozó, főként a szakma számára készült szakszótárakról adunk számot, majd azokat a (cseh)szlovákiai magyar tannyelvű alap- és középiskolák számára készült kiadványokat tekintjük át – és foglalkozunk azok magyar nyelvű terminológiájának jellegzetességeivel –, amelyeket (újabbak, jobbak nem lévén) ma is használnak a szlovákiai magyar tannyelvű oktatási intézményekben. Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy bár a vizsgálatnak alávetett kiadványok kivétel nélkül a mai Szlovákia területén jelentek meg, csak egy részük volt fellelhető a pozsonyi Egyetemi Könyvtárban, illetve a Matica slovenská turócszentmártoni központi könyvtárban, a hiányzó szakszógyűjteményekre a budapesti Országos Széchényi Könyvtárban találtunk rá.

2. Szlovák–magyar, illetve magyar–szlovák vonatkozású szakszótárak és szakszógyűjtemények

A legrégebbi vizsgált szakszójegyzék az Ivan Viest által összeállított *Maďarsko-nemecko-slovenský železničný slovník* című, kilenc füzetből álló szótársorozat, melynek első részét 1919-ben adták ki Turócszentmártonban. A szerzők, Jozef Škultéty és Štefan Hlavatý munkájuk előszavában – az új politikai elrendeződésre hivatkozva (ekkor alakult meg az első Csehszlovák Köztársaság) – az egyes állomáshelyek szlovák nyelvű megnevezésének mielőbbi használatát sürgetik. A Magyarázat című fejezetben figyelmeztetik a szótárhasználót a magyar ábécének a szlováktól eltérő hangjaira, valamint a rövid és hosszú magánhangzók pontos és hiteles ejtémódjának fontosságára a magyar nyelvben. A szótári rész egy- és többemlű kifejezéseket egyaránt tartalmaz, ezek azonban nem minden esetben tekinthetők terminusoknak, pl.: *ágy – postel – Bett* (1919, 9). A magyar szóanyagban sok az elírás (pl.: *tejljesítmény*), a címszavak írásmódja pedig értelemszerűen a korabeli helyesírást tükrözi.

Szintén 1919-es kiadású Gabriel Bargár *Maďarsko-slovenská právnická terminológia. Príručný slovník pre súdy, úrady, politické, administratívne, finančné a účtetné, pre pravotárov, notárov a vöbec pre úrady štátne a samosprávne, podobne pre súkromnú spotrebu vo styku s úradmi. Magyar–szlovák jogi műszótár. Kéziszótár bíróságok, politikai és közigazgatási, pénzügyi és számvevő hivatalok, ügyvédek, körjegyzők, s általában állami és magánhivatalok részére, nemkülönben magánhasználatra a hivatalos érintkezésben* (Trenčín, Kníhtlačiarne okružných notárov) című munkája. A kézikönyv a korabeli jogi terminológiát a szokványostól eltérő módon dolgozza fel: minden többemlű kifejezést az igei címszók köré csoportosít, vállalva ezzel a magyaros szórend szinte kivétel nélküli megbontását, pl.: *bocsátani vkit esküre – pripustiť niekoho ku prísaha, bocsátani vmit árverésre – pustiť niečo pod dražbu* (20) stb. Mai szemmel nézve érdekesnek tűnhet a napjainkban már archaisztikusnak számító korabeli jogi szakkifejezéstár (főként a szlovák nyelvű), pl.: *megnyerni a pert – vyhrať pravotu* (74), *perfelvétel – horebranie pravoty* (84), *tulajdonos – vlastiteľ* (101) stb., valamint a szóanyag régies írásmódja, pl.: *piacz – rýnok*,

námestie, trh (85), *törvénytár – sbierka zákonov* (100), *tőzsde – bursa* (101) stb. A kiadvány *A tót helyesírás általános elvei* című függeléke rövid, praktikus tanácsokkal látja el azokat, akik „tótul tudnak beszélni, s a magyar vagy latin nyelvnek elemi nyelvtani szabályait ismerik” (1919, 115). A szótárhasználó így többek között betekintést nyerhet a szlovák mellékjeles hangok írás- és ejtismódjába, a szlovák ige- és névszóragozásba, az előjárószók használatába stb. A szlovák és a magyar nyelv vonatkozásában időnként összevető magyarázattal is szolgál a szerző, pl.: „A tót nyelvben a c, d, l, n, s, t, z betűket rendszeren lágyító jel (ˇ) által lágyítjuk. A magyarban a lágyítás hol az y betű, hol az s betű által történik: c – cs, l – ly stb.” (1919, 117).

Turócszentmártonban, a Matica slovenská kiadásában jelent meg 1921-ben a Vladimír Fajnor és Adolf Zátarecký által jegyzett *Právnický terminologický slovník*, melynek első részét a magyar–szlovák szójegyzék alkotja. A szerzők a kötet utószavában rámutatnak a szlovák jogi terminusok kezdetlegességére, és kérik a jogi végzettséggel rendelkező szakembereket, hogy az esetleges hiányosságokat és a szótár bővítésére tett javaslataikat jelezzék a kiadó jogi osztályán (1921, 167). Bár a szógyűjteményben túlsúlyban vannak a jogi szakkifejezések, sőt ezek egy részét a mai magyar, illetve szlovák jogrend is használja – pl.: *meztámadni a határozatot – napadnúť rozhodnutie* (69), *csatlakozási kérelem – žiadosť o pripojenie* (30) stb. –, a szótár nagy számban tartalmaz köznyelvi elemeket is, pl.: *csillag – hviezda* (31), *terv – plán* (147), *út – cesta* (153). A korra jellemző helyesírási formák mind a magyar, mind a szlovák példaanyagban fennmaradtak (pl.: *ítélet*, ma: *ítélet, zpráva*, ma: *správa* stb.).

1923-ban Kassán a Szent Erzsébet Nyomda jelentette meg Szokolszky Bertalan *Anyakönyvvezetők szótára. Magyar–szlovák–német–latin szótár* című négy nyelvű munkáját. A szakszótár négy részből áll (1. foglalkozások nevei, 2. halált okozó betegségek nevei, 3. keresztnemek, 4. az anyakönyvi adatok bejegyzéséhez szükséges kifejezések, mondatok), s forrásként – a témának megfelelő magyar–szlovák, illetve szlovák–magyar szójegyzék hiányában – felhasználja a forgalomban levő magyar–cseh szótárakat, valamint a latin nyelvű szakirodalmat. A szótár valójában pusztá szójegyzék, címszavai nem tartalmaznak semmilyen nyelvtani vagy egyéb kategóriára való utalást.

1927-ben Pozsonyban egy újabb jogi szótár látott napvilágot *Maďarsko-slovenská právnická terminológia – Magyar–szlovák jogi műszótár* (Pozsony–Bratislava, Comenius Irodalmi Intézet–Literárny ústav, 1927) címmel, melynek szerzője Michal Slávik volt. A szótár ábécérendbe szedett szavakat és szerkezeteket tartalmaz, a címszavak nyelvtani kategóriáira nem tesz utalást. Jellegetessége, hogy a szlovák nyelvű kifejezésekben sok bohemizmus található – pl.: *ajánlat visszautasítása – odmietnutie nabídky* (5), *hatáskör – obor pôsobnosti* (58), *utóörökösödés – pozatýmne dedenie* (125) –, ezek azonban nem befolyásolják a Viest-féle szótárra támaszkodó magyar nyelvű szóanyag minőségét.

A hatvanas években négy különböző tematikájú szakszótár jelent meg Szlovákiában. Elsőként Hajdušek Jozef *Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský knihovnícky a bibliografický slovník. Magyar–szlovák és szlovák–magyar könyvtártudományi és bibliográfiai szótár* (Martin, Matica slovenská, 1963; a második kiadás éve: 1968) című munkája. Célja – az előszó alapján – a magyar és a szlovák könyvtártudományi és bibliográfiai szakkifejezések összegyűjtése és -kapcsolása, valamint a szlovák és a magyar szakemberek együttműködésének elősegítése, s a szak-

oktatás fejlesztése volt (1963, 8). A szótár ábécérendbe szedett szavak jegyzéke, nyelvtani kategóriákra való utalások nélkül. A több elemből álló szerkezeteket az első elem kezdőbetűje szerint sorolta be a szerző, nem a szókapcsolat alaptagja szerint. A szótárnak mind a szlovák, mind a magyar nyelvű anyagában sok a közvetett kölcsönszó, pl.: *divatlap – módny list* (31, a szlovákban: *módny časopis*), *Kolibri Könyv* (sorozatcímként) – *kolibria kniha* (63, a szlovákban: *Edícia Kolibri*).

A következő szakszótár az M. Friedman–R. Koutník–F. Měchura–K. Miksa–I. Žačko által szerkesztett *Maďarsko-česko-slovenský a slovensko-česko-maďarský technický slovník* (Bratislava–Budapest–Praha, Slovenské vydavateľstvo technickej literatúry–Akadémiai Kiadó–Státní nakladatelství, 1964) című háromnyelvű műszaki szótár. A kiadvány mindkét része 12-12 ezer címszót tartalmaz a technika különböző területéről (csillagászat, faipar, fizika, közlekedés, meteorológia, rádiótechnika stb.), miközben rövidítésekkel jelöli az egyes használati színtereket. A többelemű megnevezéseket a szótár mindig a kifejezés főnévi tagjának címszava alatt tünteti fel. Ha a cseh és a szlovák megfeleltetés azonos, a magyar megnevezés mellett csak egy kifejezés található – pl.: *keret – rám* (196) –, ha azonban eltérőek, először a cseh, majd a szlovák megnevezés következik a sorban – pl.: *cserzőmunkás – koželuh – garbiar* (70).

A további szótár Jozef Paulík nevéhez fűződik, címe: *Maďarsko-slovenský archeologický slovník. Magyar–szlovák régészeti szótár* (Bratislava, Rektorát UK, 1969). A szerzőt – mint ahogy az munkája előszavából kiderül – a jegyzék összeállításakor az a szándék vezette, hogy legalább a tájékozódás szintjén lehetővé tegye a magyar nyelvű régészeti szakirodalom tanulmányozását. A szótár magyar nyelvű példaanyaga a korabeli kiváló magyar régészek szakmai szókincsén alapul, de a kiadvány előre meghatározott terjedelme nem tette lehetővé, hogy az összegyűjtött anyagot teljes egészében felölelje (1969, 5). A szótárban mintegy négyezer címszó – főként általános érvényű terminus és újabb keletű régészeti műszó – található. Szerkesztési sajátosságai közé tartozik, hogy igéket nem tartalmaz, a szlovák melléknévek esetében pedig rendszeresen csak a hímnemű alakokat tünteti fel, pl.: *csontváz – kostrový* (38). A kiadvány a régészeti szempontból jelentős magyar helységneveknek a magyar megnevezés alapján kialakult, illetve a Szlovákia területén használt szlovák ekvivalensét is tartalmazza, pl.: *aggteleki-barlang – Aggtelecká jaskyňa – jaskyňa Domicca* (1969, 6). A magyar helyesírás tekintetében a szótárban annak ellenére sok a standard írásmódtól eltérő forma, hogy a feltüntetett adatok szerint a szóanyagot két szlovákiai magyar szakember – Sima Ferenc egyetemi docens és Mayer Judit nyelvűvelő – ellenőrizte; pl.: *aggteleki-barlang* (6), standard írásmód: *Aggteleki-barlang; kíséőrolelet* (71), standard írásmód: *kíséőrolelet; Kubán-vidéki* (118), standard írásmód: *Kubán vidéki*; stb.

A budapesti, a prágai és a pozsonyi népművelési intézetek igazgatóinak 1964-es budapesti találkozásán hangzott el az a megállapítás, miszerint nagy szükség lenne egy többnyelvű szakszótár megjelenítésére. Ennek következményeként 1966-ban Ján Ruman szerkesztésében megjelent a *Magyar–szlovák népművelési szakszótár – Maďarsko-slovenský osvetový slovník* (Bratislava, Osvetový ústav). A közös kiadás gyakorlati okaiként egymás munkájának figyelemmel kísérését, az egyes módszertani dokumentumok, valamint a Magyarországon és Csehszlovákiában kiadott publikációk, tanulmányok lefordításának szükségességét jelöli meg a szerkesztő (1966, 3). A hatvanas években használatban levő magyar–szlovák és szlovák–magyar szótárakat, amelyek egyáltalán nem vagy csak csekély mértékben tartalmaztak

szakkifejezéseket, Ruman elavultnak tartotta. A népművelési szótárnak is vannak azonban hiányosságai, pl. nem jelöli a nyelvtani és egyéb kategóriákat, mindössze az egyes szócikkekben előforduló homonimákra, valamint a szinonimákra tesz homályos utalást: az előbbieket pontosvesszővel, az utóbbiakat vesszővel választja el a címszótól. Mindenképpen pozitív kezdeményezésnek tekinthető azonban a szótári rész végén található kétnyelvű intézménynévjegyzék, amely a Szlovákiában akkor működő politikai, kulturális stb. intézmények szlovák, illetve (feltételezett) magyar megnevezését tartalmazza (1966, 85–92). A kiadvány szóanyagában mindenesetre gyakoriak a nem adekvát megfeleltetések, pl.: *Park kultúra a oddychu – üdülő és kultúrpark* (88), a standard magyarban: (a) *Kultúra és Pihenés Parkja; tragédka – tragikus színésznő* (71), a standard magyarban: *tragika*; stb.

A szótárírásban több mint egy évtizedes hallgatás után 1980-ban J. Varga–M. Muchyová–E. Lesyková–M. Mihaleje szerkesztésében jelent meg egy újabb munka, a *Slovensko-maďarsko-český textilný slovník* (Bratislava, Alfa) című szakszótár. A kiadvány nemcsak textilipari, hanem az ágazattal szorosan összefüggő területek (pl.: gépipar, vegyészet, számítástechnika stb.) szakkifejezéseit is tartalmazza. A szótárban feltüntetett magyar megnevezések valóságát a budapesti Textilipari Kutatóintézet munkatársai ellenőrizték, illetve szükség esetén javasolták a standard magyar textilipari terminológia használatát (1980, 6). A szlovák szóanyagban nyelvhelyességi utalásokkal is találkozik a szótárhasználó, a *sada* megnevezés helyett pl. az erőteljesebben köznyelvi elemnek tartott *súprava* (mindkét megnevezés jelentése: 'készlet') főnév alkalmazását ajánlják a szerzők (1980, 341).

A négy nyelvű *Fachwörterbuch Gaststätten- und Hotelwesen* (Leipzig, VEB Fachbuchverlag, 1976) alapján készült az 1981-es kiadású *Hotely a reštaurácie. Slovensko-rusko-nemecko-anglicko-francúzsko-maďarský slovník* (Bratislava, Alfa) című szakszótár. A szerzők – Inge Meyerová, Karol Gara és Irena Schilderová – a forrás-munka szóanyagát szlovák és magyar vendéglátó-ipari terminusokkal egészítették ki. A szójegyzékben több olyan megnevezés is szerepel, amelynek a kiadás évétől számított mintegy negyedszázad alatt megváltozott a jelentése, pl.: a szlovák *umývačka riadu* szerkezet akkori magyar megfelelője a *mosogatólánya* összetétel volt (1981, 39), ugyanennek a szlovák megnevezésnek a mai magyar ekvivalense azonban már a szintén összetétellel keletkezett (*konyhai*) *mosogatógép* főnév. Ebben a szótárban is sok a közvetett kölcsönszó, pl.: *uhorka na nakladanie – eltett (elrakott) uborka* (189), a standard magyarban: *savanyításra való uborka*, a késztermék neve: *csemegeuborka; plnotučné mlieko – teljes tej* (216), a standard magyarban: *zsíros tej; dukátové buchtičky – gőzben főtt metélt* (18), a standard magyarban: *aranygaluska*; *párky v župane – virsli pongyolában* (226), a standard magyarban: *bundás virsli* vagy *virsli bundában*); *filé z morského jazyka* (halféleség) – *tengeri nyelvszeletek* (229), a standard magyarban: *nyelvhalszeletek*); stb. A magyar nyelvű ételnevek helyesírásában is sok a kifogásolnivaló: *polievka z morskej uhorky* (halféleség) – *tengeri uborka leves* (227), standard írásmód: *tengeriuborka-leves*), *kompót zo sušených sliviek – aszalt szilva kompót* (239), standard írásmód: *aszaltszilva-kompót*), *cícer – csicseri borsó* (186), standard írásmód: *csicseriborsó*).

A szerző(k), illetve szerkesztő(k) nevének feltüntetése nélkül jelent meg 1982-ben a *Slovensko-maďarský, maďarsko-slovenský odborný slovník urbanizmu a priestorovej ekonomiky* (Nitra–Budapest, Výskumný ústav oblastného plánovania–Városépítési Tudományos és Tervező Intézet) című szótár, amely a városfejlesztés

tés szakszókincsének gyűjteménye. Valószínűleg a magyarországi társintézménnyel való együttműködésnek és a közös kiadásnak köszönhető, hogy a szótár magyar nyelvű szöanyaga kivétel nélkül igazodik a standard magyar szakszóhasználathoz, pl.: *stavebné povolenie – építési engedély* (196), *ambulantná prefabrikácia – helyszíni előregyártás* (221), *hlavná trieda, bulvár – sugárút* (280) stb.

Szintén szlovák és magyar közös kiadásban jelent meg 1984-ben a kilenc önálló füzetből álló *Bányászati értelmező szótár* (Budapest–Bratislava, Központi Bányászati Fejlesztési Intézet–Banské projekty). A kiadvány néhány fejezete csupán magyar nyelvű értelmező szótárként funkcionál (pl. a *Bányavillamoság*), a többi három nyelvű (magyar–szlovák–cseh) szótárként (pl. a *Kőzetmechanika*). A szótár egyelemű terminusokat és többtagú szerkezeteket egyaránt tartalmaz, az idegen nyelvű megfeleltetések feltüntetésekor azonban nem mindig veszi figyelembe a szlovák szavak nyelvtani kategóriáinak jellegzetességeit: a magyar melléknevek szlovák megfeleltetéseit például annak ellenére nőnemben adja meg, hogy a szlovák melléknév alapalakja mindig a hímnemű nominatívuszi eset, pl.: *heterogén – heterogénna* (5), *homogén – homogénna* (6) stb.

A legterjedelmesebb szakszótár Altdorffer Alfréd főszerkesztésében *Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský technický slovník. Magyar–szlovák és szlovák–magyar műszaki szótár* (Bratislava–Budapest, Alfa–Akadémiai Kiadó, 1989; második kiadás: 1991) címmel jelent meg. A szlovák–magyar közös kiadvány mintegy 120 ezer szakszót és -kifejezést tartalmaz a tudomány és a technika különböző területeiről: többek között a matematika, a fizika, a kémia, a közgazdaságtan, valamint az egyre nagyobb ütemben fejlődő számítástechnika és lézertechnika területéről. A szlovák nyelvű szöanyagot a Szlovák Tudományos Akadémia, a Szlovák Műszaki Főiskola és más tudományos kutatóintézetek munkatársai állították össze, a magyar szakemberek figyelme elsősorban a magyar nyelvű szakterminológia adekvátságának megítélésére irányult. A kiadvány célközönségeként a tudományos és műszaki szakembereket, a műfordítókat, a főiskolai hallgatókat és a szakközépiskolák tanulóit jelölik meg a szerkesztők (1989, 6). A kétnyelvű előszóban a szótár használatához szükséges eligazítást talál a felhasználó. A címszavakat követő rövidítések az illető szakkifejezés alkalmazási területére utalnak. A nyelvtani tájékoztatás – mint pl. a szófaji meghatározások, az alakváltozatok jelölése stb. – a címszó terminusként való felhasználását segíti, pl.: csak többes számban előforduló kifejezés: *számítási táblázatok – výpočtové tabuľky* (863); állandósult szókapcsolat: *színezék kivérezése v. eresztése – púšťanie farby* (573); magyar, illetve szlovák írásmód: *karakterisztika – charakteristika* (259); szófajcsoportra való utalás: *kábeles – kábelár-fn., kábeles – kábelový-mn.* (254); vonzatjelölés: *hat valamire – vplyvať na niečo, mať vplyv na niečo* (758).

3. Szlovák–magyar, illetve magyar–szlovák vonatkozású iskolai szakszótárak és szakszógyűjtemények

3.1. Szlovák–magyar, magyar–szlovák szakszótárak

1960-ban a Pedagógiai Tankönyvkiadó segédkönyvként jelenteti meg a csehszlovákiai általános műveltséget nyújtó magyar tannyelvű tizenkét éves iskolák 10–12. év

folyama számára a Szabadi János által összeállított *Terminológiai szótár*at (Bratislava, SPN). A szerző szerint a szakszótár célja az, hogy a magyar tannyelvű iskolák tanulói számára megkönnyítse a következő szlovák nyelvű tankönyvek használatát: Venglarčík: *Všeobecná živočíšna výroba a jej mechanizácia pre 10. r. DDS* [Általános állattenyésztés és mechanizációja a tizenkét éves iskolák 10. évfolyama számára]; Venglarčík–Šlunčík: *Špeciálna živočíšna výroba. Pokusné učebné texty pre 11. r. DDS* [Speciális állattenyésztés. Kísérleti tananyag a tizenkét éves iskolák 11. évfolyama számára]; Ambruš: *Všeobecná rastlinná výroba a poľnohospodárske stroje. Pokusná učebnica pre 10. r. DDS* [Általános növénytermesztés. Kísérleti tankönyv a tizenkét éves iskolák 10. évfolyama számára]; Ambruš: *Špeciálna rastlinná výroba. Pokusné učebné texty pre 10. r. DDS* [Speciális növénytermesztés. Kísérleti tananyag a tizenkét éves iskolák 10. évfolyama számára] (a felsorolt forrásmunkák mellett egyéb bibliográfiai adatokat nem közöl a szerző, lásd Szabadi 1960, 3). A kiadvány – amely a szlovák nyelvű tankönyvekre hivatkozva főként állattani és növénytani szakkifejezéseket tartalmaz – csupán a lexika síkján használható, szerkesztését tekintve következtelen. Míg a jelző–jelzett szó sorrendű szerkezetes szakkifejezésekben a jelzői tag alapján találja meg az elnevezést a felhasználó – pl.: *biely vlčí bôb – fehérr farkasbab* (31), *jarná pšenica – tavaszi búza* (33) –, a szlovákra jellemző ún. hátravetett jelzős szerkezetek magyar ekvivalenseiben már nem a jelző, hanem az alaptag szerint azonosít a szerző, pl.: *pšenica ozimná – őszi búza* (39), *timotejka lúčna – mezei komócsin* (42). S bár munkájában Szabadi gyakran hivatkozik a korszerű magyarországi szakirodalomra, a magyar nyelvű szóanyagban sok a közvetett kölcsönszó, pl.: *prvotný korienok – elsődleges gyökerecske* (187), a standard magyarban: *gyökérkezdemény; sparglová kapusta – leveleskáposzta* (187) a standard magyarban: *spárgakel v. brokkoli*. A szótárat elavult, illetve a standard magyar szaknyelvi használatától eltérő szókészlete ellenére – jobb, újabb nem lévén – mind a mai napig forgatják a szlovákiai magyar tannyelvű mezőgazdasági középiskolák tanulói.

Jarosek József összeállításában ugyancsak 1960-ban látott napvilágot a *Politechnikai terminológiai szótár* (Bratislava, SPN), mely az általános műveltséget nyújtó csehszlovákiai magyar tannyelvű középiskolák tanulói számára készült. A kétnyelvű kiadvány szóanyagának meghatározó részét az anyagismeret, valamint a fa-, illetve a fémmegmunkálás szakszókincse alkotja. A magyar nyelvű példaanyag többnyire adekvát megfeleltetéseket tartalmaz, helyesírási szempontból azonban korántsem korrekt, pl.: *aglomeráčna pec – agglomerációs kemence* (5), standard írásmód: *agglomerációs kemence; rádioaktívne žiarenie – rádioaktív sugárzás* (12), standard írásmód: *radioaktív sugárzás*; stb.

A Pavol Hornyák–Alžbeta Kecskés–Elena Polačková–Zoltán Zalabai által szerkesztett *Terminologický slovník slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský. Matematika, deskriptívna geometria, fyzika* [Szlovák–magyar, magyar–szlovák terminológiai szótár. Matematika, ábrázoló geometria, fizika] (Bratislava, SPN, 1965) című kiadvány címettjei azok a főiskolai hallgatók, akik középiskolai tanulmányaikat magyar nyelven végezték, de felsőoktatási tanulmányaik sikeres folytatásához el kell sajátítaniuk a szlovák nyelvű természettudományi terminológiát (1965, 3). A kézikönyv jól áttekinthető szóanyaga a matematika, az ábrázoló geometria és a fizika szakterületének alapvető szókészletét tartalmazza. A többemlű kifejezéseket a szerkezet alaptagja szerint sorolja ábécérendbe, a jelzős szerkezeteket pedig a jel-

zett szó vonzáskörében tünteti fel, pl.: *függvény – funkcia; inverz f. – inverzná f., lineáris f. – lineárna f.* (11). Sok viszont a szójegyzékben a helyesírási pontatlanság, a legtöbb standardtól való eltérés az összetett szavak írásában figyelhető meg, pl.: *atommagátalakítás* (11), standard írásmód: *atommag-átalakítás*; *középeurópai idő* (77), standard írásmód: *közép-európai idő*; *részintegritástartomány* (21), standard írásmód: *rész-integritástartomány*. A szótárat ma is használják a szlovák egyetemekre készülő továbbtanulók a szlovákiai magyar tannyelvű középiskolákban – elsősorban a gimnáziumokban –, főként a kötelezően választható, illetve választható tantárgyak (pl.: Szlovák nyelvű szakkonverzáció matematikából, Szlovák nyelvű szakkonverzáció fizikából, Matematikai gyakorlatok, Fizikai gyakorlatok) keretében.

A középiskolák 1–3. évfolyama számára készült Dvorsky Józsefné–Vadkerty Katalin–Galambos László–Kovács Zoltán–Mészáros József szerkesztésében a *Magyar–szlovák szakkifejezések gyűjteménye* és a *Szlovák–magyar szakkifejezések gyűjteménye* (Bratislava–Budapest, SPN–Tankönyvkiadó, 1968). A kiadvány az akkor használatban levő szlovákiai tankönyvek alapján készült (ezekre vonatkozó pontos utalások nem szerepelnek a szerzők által jegyzett előszóban), s a szerkesztők szerint azokat a kifejezéseket foglalja magában, amelyeket egy érettségiző diáknak ismernie kell. Célja, hogy a magyar nemzetiségű tanulókkal elsajátíttassa azt a szlovák szakszókincset, amellyel a szlovák tannyelvű iskolák végzősei rendelkeznek, s hogy a magyar tannyelvű iskolákban érettségizett tanulók könnyebben készülhessenek fel a szlovák főiskolák és egyetemek felvételi vizsgáira (1968, 5). A gyűjtemény nyolc részből áll, s a következő tantárgyak szókészletének részhalmozát tartalmazza: történelem, földrajz, matematika, fizika, biológia, kémia, pszichológia (és logika), testnevelés. (Megjegyzés: ez utóbbi nevelési tárgy valószínűleg azért kapott helyet a kötetben, mert a szlovákiai magyar tannyelvű iskolákban az előírásoknak megfelelően a testnevelésórákat egészen 1998-ig szlovákul tartották. Ebben a témakörben a szerkesztők az egyes testnevelési ágazatok megnevezéseit, valamint a tornaórákon alkalmazott cselekvést kifejező igéket foglalták össze, pl.: *rúdugrás – skok o žrdi, gerelyhajítás – hod oštepom; árad – vodať, prihrať, Pihenj! – Pohov!*; stb.) Annak ellenére, hogy szakkifejezés-gyűjteményről van szó, sok olyan köznyelvi kifejezés is bekerült a jegyzékbe, amelyeket a tanulók a szlovák nyelvű társalgási órákon már elsajátítottak, pl.: *ablakkeret – okenná obruba v. okenný rám* (7), *versenyezni – súťažič* (66), *fa – strom* (78), *gép – stroj* (83), *könyvtár – knižnica* (93) stb. Terminológiáját tekintve a matematika, a fizika, a kémia és a biológia szójegyzéke a legteljesebb, ezeknek egy-egy szócikkében a címszóval összefüggő további származékszavak is megtalálhatók. S bár a kiadvány egyes fejezeteinek szóanyaga mára elavulttá vált, ma is használják a magyar tannyelvű gimnáziumok utolsó évfolyamában, mégpedig a kötelezően választható Szlovák nyelvű szakkonverzáció matematikából, Szlovák nyelvű szakkonverzáció fizikából, Szlovák nyelvű szakkonverzáció biológiából, illetve a Kémiai gyakorlatok elnevezésű tanórákon. A *Történelem*, valamint *Földrajz* című fejezetek ideológiájukat tekintve mára elveszítették aktualitásukat, szóanyaguk nagy részét a jelenleg használatban levő történelem-, illetve földrajztankönyvek már nem tartalmazzák, pl.: *jednota robotníckej triedy – (a) munkásosztály egysége, Medzinárodné združenie robotníkov – Nemzetközi Munkásszövetség, októbrový diplom – októberi diploma; Albánska ľudová republika – Albán Népköztársaság, Bieloruská sovietska socialistická republika – Belorusz Szovjet Szocialista Köztársaság, Čuvašská autonómna sovietska socialistická republika – Csu*

vas Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság; stb. A kiadvány *Biológia* című fejezetében gyakoriak az inadekvát magyar megfeleltetések, ezek egy része a nem–faj–fajta, illetve a csoport–alcsoport alá- és fölérendeltségi viszonyainak nem megfelelő értelmezéséből (pl.: *blcha obyčajná* – *emberbolha*, adekvát megfelelő: *közönséges bolha*, ezen belül *emberbolha*, *kutya bolha*, *macskabolha*; *cesnak* – *metélőhagyma*, adekvát megfelelő: *fokhagyma*; *cibuľa kuchynská* – *fokhagyma*, adekvát megfelelő: *vörőshagyma*; *pažitka* – adekvát megfelelő: *metélőhagyma*; stb.), más részük a szlovák kifejezés szemantikai szempontból nem adekvát fordításából (pl.: *líška polárna* – *jeges róka*, adekvát megfelelő: *sarki róka*) következik. A gyűjteményben nyomon követhető olyan, a szlovákiai szaknyelvi tervezésre jellemző magyarító törekvések, amelyek során az idegen eredetű szlovák kifejezés mellé abban az esetben is magyar megfelelő kerül, amikor a magyarországi szaknyelv szintén az idegen eredetű megnevezést részesíti előnyben, pl.: *dogma* – *hittétel*, a standard magyarban: *hittétel*, *dogma*; *flotila* – *hajóraj*, a standard magyarban: *hajóraj*, *flottilla*; *idealizuje* – *eszményít*, a standard magyarban: *eszményít*, *idealizál*; *modelovanie* – *mintázás*, a standard magyarban: *modellezés*; *rasista* – *fajvédő*, a standard magyarban: *fajgyűlölő* v. *rasszista*; stb. A szótár további jellegzetessége, hogy ragaszkodik a szlovák szerkezet szó szerinti, sőt a szlovák szerkezet elemeinek szám szerinti „átültetéséhez”, pl.: *filozofia marxizmu* – *marxizmus filozófiája*, a standard magyarban: *marxista filozófia*; *biológia buniek* – *sejtek biológiája*, a standard magyarban: *sejtbiológia*; stb. A szinte minden természet-, illetve társadalomtudományi jellegű tantárgy alapvető szöanyagát tartalmazó szótár napjainkban is használatos, elsősorban az érettségi előtt álló, szlovák egyetemekre készülő gimnazisták forgatják segédtankönyvként a kötelezően választható és a választható tanórákon.

A hetvenes években érvényben levő alapiskolai tankönyvekhez (pontosabb hivatkozás nélkül) készült Katarína Dvorská és Ladislav Száraz *Szakkifejezések szótára a kilencéves alapiskolák 7–9. osztálya számára. Slovník odborných termínov pre 7.–9. ročník základných deväťročných škôl s vyučovacím jazykom maďarským* (Bratislava, SPN, 1976) című munkája, melynek elsődleges céljaként az anyanyelven szerzett ismereteknek a többségi nyelven való érvényesítését jelölik meg a szerzők (Dvorská–Száraz 1976, 5). A kiadvány három részből áll: az első fejezet a kötelezően elsajátítandó szakkifejezéseket tartalmazza évfolyamok és tantárgyak szerinti bontásban (a 7. évfolyamban a matematika és a biológia, a 8. évfolyamban a matematika, a biológia és a fizika, a 9. évfolyamban pedig a matematika, a biológia, a fizika és a kémia tantárgyakat érinti, miközben a jegyzék a fokozatosság elve szerint bővül). A második rész az ún. ajánlott szakkifejezéseket sorolja fel (az itt található terminusok a szerkesztők szerint a szlovák nyelvű szaklapok tanulmányozásához nyújtanak segítséget; Dvorská–Száraz 1976, 5), a harmadik fejezetet pedig a szerzők szerint leglényegesebb szakkifejezések szlovák–magyar jegyzéke alkotja. A szótár főként az egyes terminusok nyelvtani kategóriáinak jelölésében következetlen, pl.: nemcsak a rendszerezésen belüli osztályok, csoportok stb. megnevezésekor alkalmazza a többes számot, hanem egy meghatározott szócikken belül is hol az egyes, hol a többes számú alakot tünteti fel, pl. *derékszög* – *pravý uhol*, *csúcsszögek* – *vrcholové uhly*, *egyenesszög* – *priamy uhol* (11). A helyesírás tekintetében is sok a standardtól való eltérés a kiadványban, pl.: *időjárásjelentés* (2), standard írásmód: *időjárás-jelentés*; *vegyianyagok* (55), standard írásmód: *vegyi anyagok*; *gram-molekulasúly* (23), standard írásmód: *gramm-molekulasúly*. A szótárat a szlo-

vákiai magyar tannyelvű alapiskolákban ma már csak elvétve (esetleg tantárgyi versenyekre való felkészüléskor) használják a tanulók. Ezen az oktatási szinten ugyanis nincsenek szlovák nyelvű szakkonverzáció-órák, a tanulóknak csak a lényegesebb szakkifejezéseket kell elsajátítaniuk szlovák nyelven. S hogy mindenki számára egyértelmű legyen, melyek azok, az újabb kiadású tankönyvek végén (egyelőre csak az alapiskolák felső tagozata számára készült biológia-tankönyvekben) legkevesebb egy, legtöbb négy oldal terjedelemben szerepel a megtanulandó szójegyzék.

A „magyar polgártársak, elsősorban tanulók, főiskolások, egyetemi hallgatók és tanítók szlovák szókincsének bővítését” (Habovštiaková–Hasák–Török 1984, 5) tűzte ki célul a Habovštiaková, Katarína–Hasák Vilmos–Török Matild szerkesztette *Magyar–szlovák frazeológiai szótár. Maďarsko-slovenský frazeologický slovník* (Bratislava, SPN, 1984). A szerzők feltételezik továbbá, hogy szótárukat haszonnal forgatják majd azok is, akik munkájukból kifolyólag érdeklődnek a szlovák nyelv iránt (pl. újságírók, írók, fordítók), illetve hogy segédeszközként használják majd a szlovák fordítók és a magyar irodalommal ismerkedő szlovák olvasók is (Habovštiaková–Hasák–Török 1984, 5). A kiadvány több mint kétezer magyar nyelvű frazeológiai egységet tartalmaz, miközben igyekszik „mind jelentés tekintetében, mind stilisztikailag az állandósult magyar szókapcsolatok egyenértékű vagy legalább megközelítően egyenértékű szlovák megfelelőjét megadni” (Habovštiaková–Hasák–Török 1984, 5). A szótárban szereplő magyar frazémákat azonban nehéz azonosítani, a szerkesztők ugyanis gyakran egy-egy viszonszó, nem pedig tartalmas szó alapján adják meg az egyes címszavakat, pl.: az *Akkor lássam, mikor a hátam közepét* szóláshasonlat az *amikor* címszó alatt (69), az *Egy szuszra elmondja az egészet* szólás pedig az *egy* címszó alatt (47) található. Bár a szótár megtalálható mind a szlovákiai magyar tannyelvű alapiskolák, mind a középiskolák segédtankönyv-jegyzékében, a tanulók általában csak akkor találkozhatnak vele, ha – a tantervből eredően – magyar- vagy szlováknyelv-órán éppen a frazeologizmusokkal foglalkoznak.

Az előző kiadvány szlovák–magyar vonatkozású változata Smiešková Elena és Simáné Havas Éva szerkesztésében jelent meg *Szlovák–magyar frazeológiai szótár. Slovensko-maďarský frazeologický slovník* (Bratislava, SPN, 1984) címmel. A szótár célja, hogy „a magyar használónak viszonylag bő választékban mutassa be a szlovák frazeológiát, összevetve azt a magyarral” (Smiešková–Simáné 1984, 8). A kiadvány a köznyelvnek tartott állandósult szerkezetek mellett más (pl. argó, tájnyelvi stb.) jellegű frazeológiai egységeket is tartalmaz, amivel azt kívánja elősegíteni, hogy a szótár a szépirodalom és a napi sajtó olvasásakor, illetve a mindennapi társalgás során is hasznos segédeszközzé válhasson a magyar olvasónak (Smiešková–Simáné 1984, 8–10). A szótár szlovák nyelvű szóanyaga átgondolt, alapos munkára utal, a magyar nyelvű megfeleltetések azonban helyenként pontatlanul megfogalmazott körülírások vagy a szlovák szókapcsolat szó szerinti fordításai, pl.: *načat' nový peceň – egyet fordít a beszéden* (92), standard megfelelő: *másra tereli a szót; fajčit' ako Turek – úgy pőfékel, mint valami török basa* (124), standard megfelelő: *úgy pőfékel, mint valami török*. Arra is akad példa, hogy a szlovák szerkezet mellett feltüntetett magyar megfeleltetés tartalmában hasonlít ugyan a bázisnyelvi frazeologizmushoz, a standard magyarban azonban teljesen más jelentéssel bír, pl.: *mastiť (napchávať si) vrecká – zsebre rak (dug) valamit* (135), standard megfelelő: *rakja (tömi) a zsebét* (a *zsebre rak valamit* szerkezetet ugyanis a magyarban 'ellop, tudatosan elvisz valamit' jelentésben használjuk). Az előző (szlo-

vák–magyar) frazeológiai szótárhoz hasonlóan ezt a kiadványt is csak alkalmoszerűen, a tananyagnak megfelelően – egy-egy magyar-, illetve szlovákórán – forgatják a szlovákiai magyar tannyelvű alap- és középiskolák tanulói.

A magyar tannyelvű iskolákban („a Csehszlovák Szocialista Köztársaság lakosságának egységes honvédelemre nevelésének szükségessége okán”, lásd a korabeli honvédelmi nevelés tantárgy tantervét) szlovák nyelven oktatott honvédelmi nevelés tantárgy segédkönyveként jelent meg Alexander Fibi és Zoltán Fodor összeállításában a *Szakkifejezések szótára a honvédelmi nevelés középiskolai tankönyveihez. Slovník odborných výrazov k učebnici brannej výchovy pre SŠ* (Bratislava, SPN, 1985) című kiadvány. A honvédelmi nevelés tankönyveiben található, esetenként tévesen szaknyelvinek tartott szavakat és kifejezéseket tartalmazó, pusztán szójegyzékre emlékeztető szótár szócikkei eleve következtelenek, az egyes címszavakra való nyelvtani utalást vagy egyéb minősítést nem tartalmaz. A szlovák szakkifejezések mellett többségében egyáltalán nem szerepelnek a standard magyar megfelelőik, csak a szlovákiai magyar nyelvhasználatban elterjedt kölcsönszók. Főként a szlovák nyelvű szóanyagban gyakoriak a ragozásbeli tévesztések – pl.: *hlodavci* (14), standard alak: *hlodavce*) –, de az egyes és többes számú alakok használatában sem következetes a kiadvány: a többnyire egyes számban feltüntetett szavak, szerkezetek között gyakoriak a többes számban megadott kifejezések, pl.: *čiasťkové úkony – részfeladatok* (10), *pohyblivé ciele – mozgó célpontok* (27), *protilátky – ellenanyagok* (32) stb. Ezenkívül mind a szlovák, mind a magyar szóanyagban előfordulnak olyan szakkifejezések, amelyek a megfelelő szómagyarázat hiányában sem az egyik, sem a másik nyelven nem teszik érthetővé a megnevezést a tanulók számára, pl.: *skrutkový vývrt – csavarmenetes huzagolás* (35), *úderník – ütőszög* (40), *vrstevnica – szintvonal* (43) stb. Mivel a honvédelmi nevelés tantárgyat az 1991–1992-es tanévtől az oktatási minisztérium eltörölte (helyette minden alap- és középiskolás tanuló évente kétszer – egyszer az őszi, másszor a tavaszi félévben – kötelező honvédelmi gyakorlaton vesz részt, melyet minden esetben az illető oktatási intézmény biztosít), a szótár is lekerült a tankönyvek és kiegészítő segédkönyvek jegyzékéről.

A magyar tannyelvű egészségügyi szakközépiskolák számára készült az Irma Friedrichová–Valéria Perhácssová–Vojtech Varga szerkesztette *Slovensko-maďarský odborný slovník* (Edícia Učebnice pre stredné zdravotné školy) [Szlovák–magyar szakszótár. Tankönyv az egészségügyi szakközépiskolák számára sorozat] (Bratislava, Osveta, 1989) című segédkönyv, melynek forrásaként az értelmező jellegű *Stručný lekársky slovník* (a szerző neve és egyéb bibliográfiai adatok feltüntetése nélkül) című szlovák nyelvű kézikönyv szolgált. A szótár kb. 3700 egy- és több-elemű (szak)kifejezést tartalmaz. Mivel a szerzők szerint a tanulók tisztában vannak mind a magyar, mind a szlovák nyelv alapvető nyelvtani szabályaival (1989, 3), a szótár mellőzi az esetleges nyelvtani kategóriák feltüntetését. A kiadvány egyik jellegzetessége, hogy még abban az esetben is a szlovák megnevezések magyarítására törekszik, amikor a magyarországi orvosi szaknyelv inkább idegen eredetű szóval jelöli az illető fogalmakat, pl.: *agónia – haláltusa*, *anatómia – bonctan* (5), *anorexia – étvágytalanság* (6), a magyarországi szakszótárakban *anorexia* v. *kóros étvágytalanság*, *kanyala – tubus* (12), a magyarországi szakszótárakban *kanül* stb. A szótár magyar nyelvű szóanyagában gyakoriak a szlovákiai magyar beszélt nyelvre jellemző közvetett kölcsönszók, melyek mellől hiányoznak a standard magyar megfelelőik, pl.: *pohotovostná služba, pohotovosť – készenléti ügyelet* (33), a standard magyarban:

orvosi ügyelet, ügyelet; vyšetrovacia izba – vizsgálati szoba (52), a standard magyarban: vizsgálo; stb. Gyakran előfordul, hogy a szerzők mind a szlovák, mind a magyar nyelvű jegyzékben a betegségnek csak a köznyelvi megnevezését adják meg, pl.: cukrovka – cukorbetegség, cukorbaj (8), a szlovák orvosi szaknyelvben: diabetes v. diabetizmus, a magyar orvosi szaknyelvben: diabétesz. A jegyzékben sok a helyesírási standardtól eltérő írásmódú szóalak, pl.: könnycsatornagyulladás (53), standard írásmód: könnycsatorna-gyulladás; sinuscsomó (43), standard írásmód: szinuszcsozó; stb. A szótárát – lévén az egyetlen egészségügyi tematikájú szlovák–magyar vonatkozású szótár – a szlovákiai magyar tannyelvű egészségügyi szakközépiskolákban ma is rendszeresen használják, sőt a szlovák nyelvű képzésben részesülő elsőéves orvostanhallgatók is gyakran fellapozzák.

1991-ben jelent meg az Iskolai szakszótárak sorozatban Peťovskyné Cs. Viola és Both József Magyar–szlovák, szlovák–magyar közgazdasági szótára (Bratislava, SPN). A kiadvány elsősorban a kereskedelmi akadémiák tanulói számára készült, szókészlete e szakközépiskolák tananyagára épül: tartalmazza a tankönyvben fellelhető közgazdasági alapfogalmakat, s felöleli az iparvállalatok tevékenységével kapcsolatos üzemgazdasági, ügyviteli, szervezési, számviteli, statisztikai, levelezési, számítástechnikai és jogi ismeretekkel összefüggő fogalmakat is. A szótár szélesebb körű felhasználhatóságának érdekében a szerzők egyéb – pl. a rendszerváltást követő gazdaságpolitikai változásokra, az új jogszabályokra reagáló – közgazdasági kifejezéseket is besoroltak a szóanyagba (1991, 5). A kiadvány mintegy ötezer szókészletet tartalmaz. A címszavak túlnyomó része főnév, ritkábban melléknév vagy ige. A többbelemű, főként jelzős szerkezeteket a szerzők – követve a szaknyelvi hagyományokat – általában a főnévi tag alapján azonosítják, pl.: a szülési szabadság szókapcsolat a szabadság szócikkben található (76). Előfordul azonban, hogy nem ügyelnek a címszóban szereplő kifejezés többszófajúságára, s csak az egyik – főnévi vagy melléknévi – jelentését közlik, pl.: a végrehajtó szónak csak a szlovák melléknévi megfelelőjét adják meg (lásd výkonný: végrehajtó szerv – výkonný orgán, 94), pedig a főnévi értékű végrehajtó szó (a szlovákban: exekútor) napjainkban legalább annyira gyakori, mint melléknévi értékű jelentése. A szótár szlovák–magyar vonatkozású fejezetében az idegen eredetű szlovák szavak magyar megfelelőjeként még akkor is csak magyar eredetű szavakat tüntetnek fel a szerzők, amikor a magyarországi nyelvhasználat az idegen eredetű megfeleltetéseket részesíti előnyben, pl.: anketa – közvélemény-kutatás (99), a standard magyarban: közvélemény-kutatás, ankét; deformácia – torzulás (105), a standard magyarban: deformáció, torzulás; disk – tárcsa, lemez (106), a standard magyarban: tárcsa, lemez, diszk; kapitalista – tőkés (117), a standard magyarban: kapitalista, tőkés; stb. A kiadványban található helyesírási pontatlanságok főként az idegen eredetű szavak átírási szabályait, valamint a külön- és egybeírást érintik, pl.: camping, autocamping (26), standard írásmód: kemping, autókemping; csekkönyv (27), standard írásmód: csekk-könyv; stb.

Általános és középiskolai tanulók számára készült Ludwig Menrath–Kiss Ferenc–Tóth Erzsébet: Matematika. Képletgyűjtemény és magyar–szlovák képes szótár. Zbierka vzorcov a ilustrovaný maďarsko-slovenský slovník (Bratislava, Terra, 1992) című szótára. Célja, hogy a magyar nyelven elsajátított matematikai alapfogalmakat szlovákul is megismerjék a magyar anyanyelvű tanulók. A kiadvány a matematikai képleteket és szakkifejezéseket 14 tematikus egység (elemi aritmetika,

egyenletek és egyenlőtlenségek, geometriai alapfogalmak, síkmértan, térmértan, geometriai transzformációk, analitikus geometria, matematikai analízis, valószínűség-elmélet és statisztika, matematikai logika, halmazelmélet, kombinatorika, gráfok, algebrai struktúrák) keretében tárgyalja, a mellékletben szereplő matematikai jelöléseket azonban csak magyar nyelven közli. A kiadvány formai hibája, hogy szótári részében összemosódnak a magyar és a szlovák kifejezések, s különösen a magánhangzóval kezdődő megnevezések előtt zavaró a kifejezés nyelvi hovatartozására utaló M (magyar), illetve S (szlovák) betű, pl.: *Maldetermináns*, *Subdeterminant* (114). Annak ellenére, hogy a fentiekben bemutatott hasonló tematikájú szótárakhoz képest ez a kiadvány már a jelenleg is használatban levő matematika-tanönyvekhez készült, használatának nehézkessége s az egyes tematikus egységekben található információk túlszűfolttsága miatt sem a tanulók, sem a pedagógusok nem használják szívesen.

Sima Ferenc 1993-ban megjelent *Magyar–szlovák/szlovák–magyar szótár. Maďarsko-slovenský/slovensko-maďarský slovník* (Bratislava, SPN, 1993, második kiadás: 2006) című munkája a kilencvenes években használt – elsősorban természet- és társadalomtudományi jellegű – tankönyvek alapján készült. Szóanyagát tekintve érdekes módon a szótár szlovák vonatkozású részében fordul elő több inadekvát megfeleltetés, pl.: *szavalóverseny – recitačné preteky* (126), standard megfelelő: *recitačná súťaž* (a szlovákban a *preteky* kifejezés a sportversenyek megnevezésére szolgál); *üregi nyúl – králik* (145), standard megfelelő: *králik divoký* (a szótárban található szlovák megfeleltetés általános, figyelmen kívül hagyja a magyar megnevezés *üregi* jelzőjét); *vendégmunkás – gastarbeiter* (149), standard megfelelő: *cudzí príležitostný robotník* (a szerző a szlovák beszélt nyelvben elterjedt, a standard szlovák ekvivalensnél jóval rövidebb német szót tünteti fel a *vendégmunkás* megfelelőjeként). Ami a szótár szlovák–magyar vonatkozású szóanyagát illeti, esetenként csak a szlovákiai magyar nyelvhasználatra jellemző megfeleltetést alkalmazza a szerző, illetve nem adja meg az összes lehetséges magyar megfelelőt, pl.: *kolok – okmánybélyeg* (179), a standard magyarban: *illetékbélyeg, okmánybélyeg; metropola – metropolis* (187), a standard magyarban: *világváros, metropolis*; stb. Helyesírás tekintetében a kiadvány alaposnak mondható, bár található benne néhány, a standardtól eltérő írásmódú szóalak, pl.: *Duklianský priesmyk* (56), standard írásmód: *Duklianský priesmyk*; *U. László* (145), standard írásmód: *Ulászló*; stb. Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a szótár 2006-ban megjelent újabb lenyomata nem követi az első kiadás megjelenésétől bekövetkezett tankönyvbeli változásokat, pl. az új szemléletű történelem-, illetve földrajztankönyv szóanyagát.

Bartusz Gyula *Magyar–szlovák, szlovák–magyar építészeti szótár. Maďarsko-slovenský, slovensko-maďarský stavebnícky slovník* (Bratislava, SPN) című munkája 1993-ban jelent meg az Iskolai szótárak sorozat egyik köteteként, s a szlovákiai magyar tannyelvű építészeti szakközépiskolák tanulói számára készült. A szerző a szógyűjtés során elsősorban e középiskolák tankönyveinek szó- és kifejezéstárára hagyatkozott, de forrásként szolgáltak számára a csehszlovák és a magyar műszaki szabványok, a cseh és a magyar nyelvű építési előírások, enciklopédiák, lexikonok, szakkönyvek és időleges kiadványok is (1993, 5). A kiadvány szóanyaga a következő építési szakterületek terminusait tartalmazza: általános építészet, építőanyagok, épületek és műemlékek, építési és szerelési munkálatok, tervezési munkálatok, városfejlesztés. A szótár 6750 szlovák és 5750 magyar címszót tartalmaz.

A magyar megfeleltetések pontosak, a magyarországi szakemberekkel való egyeztetés jó értelemben nyomta rá bélyegét a munkára. Az egyetlen kifogásolható eljárás az, hogy az idegen eredetű szlovák kifejezések mellett abban az esetben is csak magyar eredetű megfelelők vannak feltüntetve, ha a magyarországi építési szaknyelv mellettük idegen eredetű megnevezéseket is alkalmaz. (Megjegyezzük azonban, hogy a szerző már az előszóban felhívja a figyelmet arra, hogy az idegen eredetű szavakkal szemben a magyar megfelelőket részesíti előnyben, lásd 1993, 6.) A szótár helyesírási szempontból is korrekt, összeállítója a *Műszaki helyesírási szótárra* (Budapest, Műszaki Kiadó, 1990) támaszkodva ellenőrizte a magyar nyelvű szókészlet normakövető írásmódját. Bartusz Gyula munkája – kitűnő minősége ellenére – csak annak okán nem terjedt el a szlovákiai magyar tannyelvű oktatási intézményekben, hogy Szlovákiában napjainkban kevés a magyar tannyelvű építészeti szakközépiskola. Ezek egy része mára közös igazgatás alá került a hasonló jellegű szlovák tannyelvű középiskolákkal, a pedagógusok nagy része csak szlovákul beszél, minek következtében a tanórákat is ezen a nyelven tartja, sőt sok esetben a tankönyvek is csak államnyelven íródnak.

Szintén az Iskolai szótárak sorozatban látott napvilágot Lukovics Dénes és Solyomos László *Magyar–szlovák, szlovák–magyar gépészeti szótár. Maďarsko-slovenský, slovensko-maďarský strojnický slovník* (Bratislava, SPN, 1993) című kötete. A kiadvány terjedelmét és szókincsét elsősorban a gépészeti szakközépiskolák tananyaga határozza meg, a szóanyag jelentős része a gépgyártási technológiák, a mechanika alapjai, a gépszerkesztés és az anyagismeret területéről származik (1993, 5). A kötet azonban sok olyan köznyelvi szóalapot is tartalmaz, amelyet a tanulók már az alapiskola alsó tagozatában elsajátítottak, pl. *okno – ablak* (13), *cég – firma* (24), *cél – cieľ* (24) stb., ezek feleslegesen növelik a lapszámot. A szótárnak mind a magyar, mind a szlovák vonatkozású fejezete 6000-6000 címszót tartalmaz. A szerzők ez esetben is „igyekeznek a helyes magyar megfelelőkre terelni a figyelmet” (1993, 6), ami azt jelenti, hogy az idegen eredetű szlovák szónak még véletlenül sem adják meg az idegen eredetű, csakis a kizárólagos magyar megfelelőjét. A szóanyag feldolgozásában, a magyar megfelelőknek a szlovák megnevezésekhez való hozzárendelésében nem találni kivétlivalót, a szakszók és -kifejezések helyesírása is követi a standard írásformát. Mivel azonban a magyar tannyelvű gépészeti szakközépiskolák száma Szlovákiában egyre csökken, s a meglévőkben is – magyar nyelvű taneszközök hiányában – szlovák nyelvű tankönyvekből tanulnak a diákok, a szótár használóinak a száma minimális.

Az Iskolai szótárak sorozat következő kötete a Klokner Lóránd–Eszenyi József–Toma Rudolf–Bálint Katalin–Habán László szerkesztette *Magyar–szlovák, szlovák–magyar mezőgazdasági szótár. Maďarsko-slovenský, slovensko-maďarský poľnohospodársky slovník* (Bratislava, SPN, 1993), mely a magyar tannyelvű mezőgazdasági szakközépiskolák növénytermesztő és állattenyésztő szakán tanuló középiskolások számára készült. Szóanyagát a fenti iskolatípus szaktantárgyainak tankönyveiből (állattenyésztés, növénytermesztés, biológia, kémia, környezettan, a gépesítés alapjai), illetve ezek egyes fejezeteiből (állategészségügy, vadgazdálkodás, legelőgazdálkodás, melioráció, nemesítés és magtermesztés, törzstenyésztés és inszemináció, gépek és berendezések, gépjárművek) gyűjtötték össze a szerzők (1993, 5). Szakmai szempontból azonban korántsem ilyen alapos a szótár, a szlovák szakszók magyar megfelelőiként gyakran bonyolult körülírásokat – pl.: *kafiléria*

– állati fehérje tartalmú takarmányokat előállító vállalat (220), standard megfelelő: *fehérjefeldolgozó, fehérjefeldolgozó vállalat* –, tájnyelvi jellegű megnevezéseket – pl.: *morča – pulykapipe* (125), standard megfelelő: *pulykacsibe* stb. – adnak meg a szerzők. A szlovák szóanyagban a melléknevek nem a szótári alakjukban (azaz hímnemű, egyes számú, nominatívuszi alakban) hanem következetlenül egyszer hímnemű, mászó nő- vagy semleges nemben – pl.: *fixačná – rögzítő* (202), *zigoténne – zígotén* (334) stb. – szerepelnek. A többelémű, nagyrészt jelzős szerkezeteket nem az alaptag szerint, hanem a meghatározó tag, illetve a megnevezés első eleme alapján sorolják be a szerkesztők (1993, 6). Ami a magyar nyelvű szóanyag helyesírását illeti, a legtöbb pontatlanságot a külön- és egybeírás szabályaitól való eltérés okozza, pl.: *burgonyamosógép* (57), standard írásmód: *burgonyamosó gép* stb. Mint ahogy az Iskolai szakszótárak sorozat feljebb bemutatott köteteit is csak minimális számú használó forgatja, jelen esetben sincs ez másként: a magyar tannyelvű mezőgazdasági szakközépiskolák száma Szlovákiában évek óta csökken, a meglévőekben pedig – más nem lévén – túlnyomórészt szlovák nyelvű tankönyvekből tanulnak a diákok, vagyis a mezőgazdasági terminológiát eleve többségi nyelven sajátítják el.

3.2. Szlovák–magyar, magyar–szlovák képes (szak)szótárak

A szlovákiai magyar tannyelvű alapiskolák felső tagozata számára készült Katona Éva–Ján Schultz–Szabó Gyula: *Slovensko-maďarský obrázkový slovník. Pomocná učebnica pre 6.–9. ročník základných deväťročných škôl. Szlovák–magyar képes szótár. Segédkönyv a kilencéves alapiskolák 6–9. évfolyama számára* (Bratislava, SPN, 1975) című munkája, melynek célja, hogy az eredményes szituációs nyelvtanulás segédeszközévé váljon, s hogy emelje a szlovák nyelv oktatásának színvonalát (1975, 7). A szótár fejezetei jellegük alapján két csoportba sorolhatók: az elsősbe a mindennapi beszédhelyzeteket képekkel illusztráló témakörök (pl. *V škole – Az iskolában, U lekára – Az orvosnál, Na ihrisku – A játszótéren, V samoobsluže – Az önkiszolgálóban, Úrady a inštitúcie – Hivatalok és intézmények* stb.), a másikkba az egyes tudományágak, tantárgyak alapvető szakszókincsét feldolgozó részek (pl. *Matematika – Matematika, Fyzika – Fizika, Chémia – Kémia, Zemepis – Földrajz, Astrológia – Asztrológia, Rastlinstvo a živočísstvo – Növény- és állatvilág* stb.) tartoznak. A kiadvány szakmai szempontból nem kifogásolható, szókincsének nagy része azonban – több mint harminc év múltán – mára elavulttá vált. Bár a szótár az elmúlt időszakban több kiadást is megért, szóanyagában változtatásra, bővítésre nem került sor. Hibái ellenére ma is használatban van, a szlovák szakos pedagógusok a szlovák nyelvű társalgási órákon szókincs bővítés céljából alkalmazzák. Az is előfordul, hogy a természettudományi tantárgyak egyes témaköreire a képes szótár éppen odaillő fejezetéből tanulják meg az elsajátítandó szlovák terminusokat a tanulók.

1985-ben jelent meg Tankó László: *Szlovák nyelvű képesszótára* (Bratislava, SPN) a alapiskolák alsó tagozatának 1–4. évfolyama számára, melyet a szerző az alsó tagozatban kötelezően elsajátítandó szókincs figyelembevételével állított össze (1985, 5). A szótár összesen 876 szót tartalmaz, ebből 574 főnév, 216 ige, 58 melléknév, 21 számnév 7 pedig határozószó. Tankó az igéket szótári (azaz egyes szám 3. személyű) alakban adja meg, a főneveket azonban gyakran előljárós alakban szerepelteti, pl.: *v triede* (7), *v posteli* (29), *v miestnosti* (17) stb.). Ez utóbbi eljárás

nak akkor lenne értelme, ha az előljárós szó mellett az ige is jelen lenne, ez esetben ugyanis a tanulók elsajátíthatnák a teljes vonzatos szerkezetet, s azt is megfigyelhetnék, hogyan változik a vonzatot alkotó elemek sorrendje az igei, illetve a névszói állítmány hatására (pl.: nachádza sa v triede, spí v posteli, v miestnosti je chladno stb.). A szótár következő hibája, hogy sok olyan kifejezést tartalmaz, amelyekkel az alsó tagozatos tanuló szlovák nyelvi helyzetben valószínűleg egyáltalán nem vagy csak ritkán találkozhat, sőt sok esetben az adott szó, illetve kifejezés jelentésével egyáltalán nincs tisztában, pl.: *jesenná sejba – őszivetés* (151), standard írásmód: őszi vetés; *mláti – csépel* (151), *mláťačka – cséplőgép* (228); stb. Ugyanakkor – s maradjunk a mezőgazdasági gépeket és munkálatokat bemutató fejezetnél – hiányoznak a kiadványból azok a szavak, amelyek kontaktusjelenségeként eleve jelen vannak a szlovákiai magyar beszélők nyelvhasználatában (pl. a szlovák kombajn, kombajnista, traktor, traktorista, žatva stb. megnevezések). Mivel Tankó László szótárának megjelenése óta az alapiskolák alsó tagozatában teljes mértékben kicserélődtek a szlováktankönyvek, az új könyvekhez pedig kiegészítő segédkönyvként megjelent egy új képes szótár, a fenti kiadvány elveszítette aktualitását, tudomásunk szerint ma már egyetlen oktatási intézményben sem használják.

Zuzana Kováčsová és Elena Répássyová *Obrázkový slovník pre základné školy s vyučovacím jazykom maďarským (3.–6. ročník)* [Képes szótár a magyar tannyelvű alapiskolák számára, 3–6. évfolyam] című munkáját a Szlovák Pedagógiai Kiadó jelentette meg 1994-ben mint az új szlováktankönyvekhez kapcsolódó segédkönyvet. A témakörönként (pl.: *Dom – Ház, Škola – Iskola, Na dedine – Falun, Nakupujeme – Bevásárolunk, Dopravné prostriedky – Közlekedési eszközök, Zamestnanía – Foglalkozások, Šport – Sport, Zvieratá – Állatok, Rastliny – Növények, Zdravie – Egészség* stb.) egy-egy nagy képet tartalmazó fejezetekhez helyenként kétnyelvű (lásd *schody – lépcső, zvonček – csengő, plot – kerítés* stb.), máshol csak szlovák nyelvű szóanyag (lásd *bývam na prízemí, na prvom, druhom poschodí* stb.) kapcsolódik. A kiadvány végén szlovák–magyar, illetve magyar–szlovák kisszótár található, melyekben következtetlenül jelenik meg a szótár szóanyaga. Bár a szerzők a gyűjteményt az alapiskolák felső tagozatának 5. és 6. évfolyama számára is ajánlják, a pedagógusok szerint ezen az oktatási szinten a tankönyvek és a szótár szókészlete már nincs összhangban egymással, ezért is mellőzik a használatát.

3.3. Szlovák–magyar, magyar–szlovák szójegyzékek a tankönyvekben

Mivel a magyar nyelven oktatott – főként természettudományi, esetleg társadalomtudományi jellegű – tantárgyakkal kapcsolatban a tanterv minden pontosabb utalás nélkül előírja a „lényeges” szakkifejezések szlovák nyelven való elsajátítását, előfordul, hogy a félreértések kiküszöbölése végett a tankönyv szerzői összeállítják, s a kiadvány befejező részében közlést tesznek az alapvetőnek tartott terminusok szlovák–magyar és/vagy magyar–szlovák jegyzékét. A szlovákiai magyar nyelvű tankönyvek közül egyelőre csak az alapiskolák természetrajz-, illetve a középiskolák számára készült biológia-tankönyvek tartalmaznak kétnyelvű (elsősorban magyar–szlovák, esetenként magyar–szlovák és szlovák–magyar) szakszójegyzéket.

A Roman Aubrecht–Mária Bizubová–Ida Hantabálová–Daniel Pivko–Mária Uhereková–Kamil Zágoršek szerkesztette *Természetráj az alapiskola 8. osztálya számára* (Bratislava, SPN, 1998) című tankönyv viszonylag terjedelmes ma-

gyar–szlovák szójegyzékkel rendelkezik (152–157). A szólista egyik jellemzője, hogy a címszót alkotó többemű kifejezéseket nem az alap-, hanem a jelzői tag ábécérendi helye alapján adják meg a szerzők, pl.: *édessvízi üledék – sladkovodná usadenina* (153), *légköri hőmérséklet – teplota ovzdušia* (155), *szárazföldi gleccser – kontinentálny ľadovec* (156) stb. Sok esetben nem pontos, illetve hiányos a magyar megfeleltetések sora – pl.: *Afrikai-lemez* (153), *Antarktisi-lemez* (153), *Eurázsiai-lemez* (154), *Pacifikus-lemez* (156), *Tátra* (152), – ebben az esetben azonban nem a szerzőket, hanem a tankönyv fordítóját terheli a felelősség.

2000-ben jelent meg Ida Hantabálová–Katarína Čumová–Juraj Galvánek–Vladimír Slobodník szerkesztésében a tankönyvcsalád egy újabb kötete *Természetrájk az alapiskola 6. osztálya számára* (Bratislava, SPN) címmel, benne egy kétoldalas (167–168) magyar–szlovák szójegyzékkel. A többemű kifejezések alkotta címszótakat ez esetben is a jelzői tagok alapján azonosítják a szerzők – pl.: *barna kánya – kaňa močiarna* (167), *barna varangy – ropucha bradavičnatá* (167), továbbá *erdei fülesbagoly – myšiarka ušatá*, *erdei piny – pinka lesná*, *fekete harkály – d'atel' čierny*, *fekete gölya – bocian čierny* stb. – annak ellenére, hogy a szlovák jelzős szakkifejezések túlnyomórészt ún. hátravetett jelzős szerkezetek, ami azt jelenti, hogy a többemű kifejezés első sorrendi helyén az alaptag áll. A kétnyelvű szójegyzék további jellegzetessége, hogy a magyar főnévi jellegű címszavakat gyakran többes számban, a szlovák nyelvtan szabályainak megfelelően tünteti fel abban az esetben is, amikor a standard magyar szakszöhasználat egyes számú alakot alkalmazna, pl.: *ikrák – ikry* (167), *kopoltyúk – žiabre* (167), *peték – vajička* (168), *spermiumok – spermie* (168), *szemölcsök – bradavice* (168). Ellenkezőleg: a faj, a nem és a fajta meghatározására szolgáló kifejezésekben a fordító nem törekszik a nyelvtani szempontú megfeleltetésre, a többes számú szlovák kifejezések magyar ekvivalenseit a magyar szaknyelvi szabályoktól eltérően egyes számban adja meg, pl.: *kutyaféle – psovitě* (168), standard megfelelő: *kutyafélék*; *medveféle – medvedovitě* (168), standard megfelelő: *medvefélék*. A szójegyzék magyar nyelvű szóanyagában előforduló helyesírási pontatlanságok főként az egybe- és különíráásra vonatkoznak, pl.: *bütyköshattyú* (167), standard írásmód: *bütykös hattyú* stb.

A *Természetrájk az alapiskola 7. osztálya számára* (Bratislava, 2001) című tankönyv a Szlovák Pedagógiai Kiadóban jelent meg Ida Hantabálová–Katarína Čumová–Mária Drobná–Olga Lányová szerkesztésében. A tankönyvcsalád utolsó kötetének magyar–szlovák szójegyzékében ugyanazokat a jellegzetességeket figyelhetjük meg, mint az előzőekben. A többemű kifejezéseket ez esetben is a jelző ábécérendi helye szerint sorolják címszavakba a szerzők, pl.: *korai ember – človek zručný* (127), *nyílt törés – otvorená zlomenina* (128) stb. A szlovák alakokat követő, többes számban feltüntetett magyar megfelelők – pl.: *agyhártýák – mozgově pleny* (127), *vércsoportok – krvné skupiny* (128) stb. – szintén gyakoriak a szóanyagban, s a standard írásmódtól eltérő megoldások ez alkalommal is az egybe- és különírással kapcsolatosak, pl.: *emésztő rendszer* (127), standard írásmód: *emésztőrendszer*; *fehér vérsejtek* (127), standard írásmód: *fehérvérsejtek*; *vörös vérsejtek* (128), standard írásmód: *vörösvérsejtek*; stb.

A szlovákiai magyar tannyelvű gimnáziumok egyes évfolyamai számára készült biológia-tankönyvek első kötete a Katarína Ušáková–Ján Hudák–Juraj Krajčovič–Milan Seman szerkesztette *Biológia a gimnáziumok számára 1. A sejtek biológiája. A növények biológiája* (Bratislava, SPN, 2000). A tankönyv végén találha-

tó kétoldalas magyar–szlovák szójegyzék (85–87) hasonló jellegzetességeket mutat, mint az általános iskolák természetrajz-tankönyveinek szakszógyűjteménye. A magyar címszavakban a többemű kifejezések itt is a jelzői tag alapján kerültek besorolásra, pl.: *általános biológia* (85), *homológ kromoszómák* (86) stb., míg a szlovák szakszótárak – mind a szlovák szaknyelvre jellemző ún. hátravetett jelzős szerkezetek, mind a szótárban való egyszerűbb keresés okán – ragaszkodnak az alaptag szerint történő azonosításhoz, lásd *chromozómy homologické* (86). A szlovák birtokos jelzős megnevezéseknek a fordítók szintén nem a standard magyar szaknyelv sajátosságait követve keresték meg a magyar megfelelőit, hanem szó szerint ültették át őket, azaz birtokos jelzős szerkezetként szerepelnek a magyar szóanyagban annak ellenére, hogy a standard magyarban összetett szó az ekvivalensük, pl.: *sejtek biológiája – biológia buniek* (lásd a címben), standard magyar megfelelő: *sejtbiológia*; *sejt magja – jadro bunky* (86), standard magyar megfelelő: *sejtmag*; stb. Egyébként a kétnyelvű jegyzék magyar szóanyaga a szlovák megnevezésekkel összevetve sokkal általánosabb, kevésbé pontos, s esetenként jóval kevesebb információt tartalmaz, pl.: *kolóniák – bunkové kolónie* (86), standard magyar megfelelő: *sejttársulás* stb. Az a tény, hogy a szlovákban a több azonos vagy hasonló egyedből álló dolgok általában többes számban szerepelnek, ez esetben is befolyásolja a többes számú formák gyakorisági arányát a magyar címszavakban, pl.: *szőrök – chlpy* (87), *sziklevelék – klíčne listy* (87), *bacilusok – bacily* (87); stb.

A Katarína Ušáková–František Činčura–Zuzana Dúbravcová–Erika Záhorovská szerkesztésében megjelent *Biológia a gimnáziumok számára 2. A növények fejlődése, rendszere és ökológiája* (Bratislava, SPN, 2001) című kötet szójegyzéke terjedelmesebb (84–87), mint az előző tankönyv szólistája, jellegzetességeiben azonban követi a tankönyvcsoomag előző tagját. Hasonlóképpen a jelzői tag alapján azonosítja a többemű szakkifejezéseket – pl.: *amerikai mogyoró – podzemnica olejná* (84), *amerikai selyemfenyő – borovica hladká* (84), *étkezési bab – fazuľa záhradná* (84), *közönséges mogyoró – lieska obyčajná* (86), *nyugati tuja – tuja záhradná* (86) stb. –, s a szlovák megnevezések magyar ekvivalenseit sem mindig a standard magyar szaknyelvnek megfelelően tünteti fel, pl.: *borsosmenta – mäta prieporná* (84), köznyelvi, illetve szaknyelvi megfelelője: *borsmenta*; *populációsűrűség – hustota populácie* (86), standard magyar megfelelője: *népsűrűség*; stb. A magyar nyelvű szóanyagban gyakoriak továbbá a szlovák szerkezetek alaki jellegzetességeit követő többes számú formák, pl.: *fejlődési rendszerek – vývojové systémy* (84), *spóralevelek – výtrusné listy* (87) stb.

A *Biológia a gimnáziumok számára 3. Az állatok biológiája. Etológia* című kötet Katarína Ušáková–Soňa Gressnerová–Martin Novacký–Vojtech Štulrajter szerkesztésében jelentette meg a Szlovák Pedagógiai Kiadó (Bratislava, 2002). A tankönyv magyar–szlovák szójegyzékében (84–87) hasonló sajátosságok figyelhetők meg, mint a biológia-tankönyvcsoomag első két kötetének szólistájában. A többemű szakkifejezéseket ezúttal is a jelzői tag alapján sorolják címszavakba a szerkesztők/fordítók, pl.: *állatok egyedfejlődése – ontogenéza živočíchov* (84), *állatok törzsejlődése – fylogenéza živočíchov* (84) stb. Az alaki kölcsönzés példajaként a magyar szóanyagban itt is gyakran találkozunk többes számú formákkal, pl.: *fogyasztók – konzumenty* (85), sőt esetenként az egyes és többes számú alakok következetlen használatára is felfigyelhetünk, pl. *csápmirigyek – tykadlové žľazy* (87), *tejmirigy – mliečne žľazy* (87), *viaszmirigyek – voskové žľazy* (87), *faggyúmirigy – mazové*

žľazy (84) stb. (Érdemes megjegyezni, hogy a felsorolt szlovák ekvivalensek minden esetben többes számúak.) A szójegyzékben számos helyesírási pontatlanság található, melyek túlnyomó része az idegen eredetű megnevezések írásával, illetve az egybe- és különírással kapcsolatos, pl.: *hypotalamus* (84), standard írásmód: *hypothalamus*; *pankreász* (86), standard írásmód: *pancreas*, általánosabb magyar megfelelője: *hasnyálmirigy*; stb.

A gimnáziumi biológia-tankönyvcsoomag negyedik kötete Katarína Ušáková–Dušan Matis–Vladimír Kováč szerkesztésében jelent meg *Biológia a gimnáziumok számára 4. Az állatok fejlődése, rendszere és ökológiája* (Bratislava, SPN, 2004) címmel. A magyar–szlovák szójegyzékben (86–87) ez esetben is a jelzői, illetve más alárendelő tagok alapján történik a címszavakba való besorolás, pl.: *energia körforgása – tok energie* (86), *keresztes vipera – veternica severná* (86), *testen kívüli emésztés – mimotelové trávenie* (87) stb. Az előző kötetek kétnyelvű szójegyzékéhez hasonlóan a magyar szóanyagban ezúttal is gyakoriak a többes számú formák, pl.: *állabak – panôžky* (86), *csonklábak – parapódia* (86), *horgok – háčiky* (86), *légcsővek – vzdušnice* (87), *tüskék – ostne* (87) stb. Helyesírás tekintetében a rövid és hosszú magánhangzók, valamint mássalhangzók írásában mutatkoznak a standard írásmódtól való eltérések, pl.: *fésűs pikkelyek* (86), standard írásmód: *fésűs*; *heteronóm szelvényezettség* (86), standard írásmód: *szelvényezettség*; stb.

4. Mutatvány a vizsgált szakszótárak és -gyűjtemények terminológiai és egyéb jellegzetességeiből

Szlovákiában a legtöbb szaknyelv magyar nyelvű művelésére gyakorlatilag nincs intézményes mód. Ez azt jelenti, hogy az illető szakterületről nem léteznek szlovákiai magyar kiadványok vagy szakközlemények, illetve hogy esetleges szlovákiai magyar művelőik többségi nyelven (tehát szlovákul) publikálnak (Lanstyák 1998, 26). A szakközépiskolát vagy szakmunkásképzőt látogató kisebbségi magyar diákok nagy része nem az anyanyelvén tanulja a szaktantárgyakat, tehát eleve nem magyar nyelven sajátítja el a szakterminológiát. Nincsenek sokkal jobb helyzetben az alapiskolába, illetve gimnáziumba járó tanulók sem, hiszen a magyar tannyelvű iskolákban használt tankönyvek államnyelvből való – szinte szó szerinti – fordítások, amelyek ugyanazt a jelenséget gyakran más-más néven nevezik meg, mint Magyarországon vagy a másik országban. A magyarországi szakterminológiát a felsőfokú végzettséggel rendelkező szlovákiai magyar szakemberek – esetünkben a tankönyvek fordítói, illetve a fordítás bírálói – sem ismerik, mivel tanulmányaikat elsősorban szlovákiai vagy csehországi egyetemeken, az illető állam nyelvén végezték (vö. Lanstyák 1998, 26; Misad 2005, 79). S mivel általában nem szakképzett fordítókról van szó, többnyire interlineárisan ültetik át szlovákból magyarra a szöveget, nem szegmentálnak minimális fordítási egységekre. Vagy a szó szintjén, vagy a morfémák szintjén fordítanak, nem ügyelve az ekvivalenciára, azaz a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg egyenértékűségére (vö. Klaudy 1994, 68).

A terminus technicusokkal szemben támasztott logikai és nyelvi követelményrendszer ismeretében a továbbiakban – a fenti példaanyag alapján – arra mutatunk rá, milyen terminológiai jelenségekkel és egyéb problémákkal találkozhatunk a vizsgált kiadványok szóanyagának elemzésekor.

4.1. Inadekvát megfeleltetések

Inadekvát megfeleltetéseknek azokat a szlovák–magyar vonatkozású (szak)-szópárokat nevezzük, amelyekben a szlovák és a magyar (szak)szó összevetése és azonosítása gondmentesnek tűnik, mivel a megfeleltetést nem nehezítik a két nyelv elemeinek motivációjában előforduló különbségek. A példaanyagban szereplő magyar ekvivalensek – különböző okok miatt – mégsem követik a szlovák megnevezés szemantikai és egyéb jellemzőit, pl.:

blcha obyčajná – *emberbolha* (standard megfelelő [a továbbiakban: s. m.]: *közösleges bolha*)

cesnak – *metélőhagyma* (s. m.: *fokhagyma*)

cibuľa kuchynská – *fokhagyma* (s. m.: *vöröshagyma*)

pažítka – *vöröshagyma* (s. m.: *metélőhagyma*)

špargľová kapusta – *leveleskáposzta* (s. m.: *spárgakel* v. *brokkoli*) stb.

A „*blcha obyčajná* – *emberbolha*” szópár esetében valószínűleg a faj, illetve a fajta megnevezésének felcserélése okozta a problémát: a fajjelölő *blcha obyčajná* adekvát magyar megfelelője a szintén fajjelölő *közösleges bolha* szerkezet, ezen belül különböztetjük meg az *emberbolha*, *kutyabolha*, *macskabolha* stb. fajtaneveket.

A „*cesnak* – *metélőhagyma*” „*cibuľa kuchynská* – *fokhagyma*”, „*pažítka* – *vöröshagyma*” inadekvát megfeleltetések feltételezéseink szerint a szerző vagy a fordító figyelmetlenségének köszönhetőek, a szlovák *cesnak* és *cibuľa* fajtajelölő megnevezéseket és magyar megfelelőjüket ugyanis a szlovákiai magyar beszélők túlnyomó többsége gyermekkora óta rendszeresen használja. Ebben a vonatkozásban – a konyhában való ritkább felhasználása miatt – egyedül a *pažítka* hagymafajta standard magyar megnevezése okozhat gondot: a szlovákiai magyarok a *metélőhagyma* helyett a német eredetű *snidling* megfelelőt részesítik előnyben.

A „*špargľová kapusta* – *leveleskáposzta*” feltételezett magyar megfelelője minden bizonnyal a vizsgált kiadványokra jellemző magyarító törekvések (lásd alább) révén keletkezett: a szerző vagy a magyarban több jelentéssel bíró, olasz eredetű *spárga* főnév, vagy a szintén olasz eredetű, s számára talán az előzőnél is idegenebbül hangzó *brokkoli* megnevezés helyett alkothatta meg a „*leveleskáposzta*” fogalmat.

4.2. Közvetett kölcsönszók

A szókölcsonzásnak azokat a fordítás során keletkezett példáit soroljuk ebbe a csoportba, amelyek jelentésükben, szerkezeti felépítésükben és – részben – elemeik motiváltságában egyaránt követik az eredeti, esetünkben a szlovák modellt, s nyomukban új, a standard magyartól eltérő szókészleteti elem kerül be nyelvünkbe (vö. Lanstyák 1998, 31–32):

hustota populácie – *populációsűrűség* (s. m.: *népsűrűség*)

líška polárna – *jeges róka* (s. m.: *sarki róka*)

pohotovosť – *készültség* (s. m.: *orvosi ügyelet, ügyelet*)

pohotovostná služba – *készületi ügyelet* (s. m.: *orvosi ügyelet, ügyelet*)

prvotný korienok – *elsődleges gyökerecske* (s. m.: *gyökérkezdemény*)

vyšetrovacia izba – *vizsgálati szoba* (s. m.: *vizsgáló*) stb.

A „hustota populácie – populációsűrűség” kifejezéspár magyar megfeleltetésének vonatkozásában a szerző vagy a fordító tudatában volt annak, hogy a latin eredetű, a szlovákban *populácia* alakban előforduló főnév a standard magyar nyelvben *populáció* formában jelenik meg. Valószínűleg ennek okán gondolta, hogy a földrajztudomány, a statisztika stb. területén használt szakkifejezésben joggal szerepel az idegen eredetű előtag, s nem végezte el az egyértelmű azonosítást.

A „líška polárna – jeges róka” megfeleltetés a szemantikailag nagyobb terheltségű (1. 'sarki', 2. 'jeges') szlovák *polárny* melléknévnek köszönhető. Mivel a *medved' polárny* kifejezés magyar megfelelője a *jegesmedve*, a szerző vagy a fordító valószínűleg ennek analógiájára (ugyanakkor nem a fajtanevek írására vonatkozó szabályt követve) alkotta meg a „jeges róka” megnevezést.

A „pohotovost' – készség” és a „pohotovostná služba – készenléti ügyelet” szópárokkal kapcsolatban szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a szlovákiai magyarok mindennapi nyelvhasználatukban a szlovák megnevezést részesítik előnyben (ha este fájdul meg a foguk, a „pohotovost'-on kérnek segítséget), a „készség”, illetve a „készenléti ügyelet” megnevezéseket csak abban az esetben alkalmazzák, ha mindenképpen el szeretnék kerülni a szlovák szó használatát. A szóban forgó kifejezések olyannyira jelen vannak a felsőfokú végzettséggel rendelkező beszélők nyelvhasználatában is, hogy a magyar írásbeli érettségi egyik feladatának („Keresse meg az alábbi szlovák kifejezés megfelelő magyar fordítását: pohotovost'!”) egyedüli jó megoldásaként a szlovákiai magyar *készség* megnevezést fogadják el a szerzők, a standard magyar *orvosi ügyelet* kifejezést pedig csak a 'még megfelelő' kategóriába sorolják (lásd Csicsay–Gubík 2004).

A „prvotný korienok – elsődleges gyökerecske” magyar megfeleltetése a jelzős szerkezet megtartásában is követi a szlovák kifejezést, melynek második eleme stílusérték-kölcsönzést (lásd Lanstyák 1998, 59) mutat: a „gyökerecske” a szlovák *korienok* kicsinyítő képzős főnév szó szerinti fordításából keletkezett.

A szlovák–magyar egészségügyi szakszótárból származó „vyšetrovacia izba – vizsgálati szoba” kifejezéspár feltételezett magyar megfelelőjének jelentése a standard magyar nyelvhasználatban: 'vizsgálat lefolytatására szolgáló helyiség a rendőrségen' (lásd ÉKsz. 2003, 1481). A kórházban vagy rendelőintézetben a betegek vizsgálatára szolgáló helyiséget a standard magyar a *vizsgáló* főnévvel jelöli (lásd ÉKsz. 2003, 1481).

4.3. Szómagyarító törekvések

A szlovákban – a környező indoeurópai nyelvekhez hasonlóan – mind a köznyelvben, mind a szaknyelvi regiszterekben gyakrabban fordulnak elő idegen eredetű szavak, mint a magyarban. A kontaktushelyzet következményeként a magyar nyelv szlovákiai változataiban – sokszor éppen a szóbeli nyelvhasználatban – a nemzetközi szavak jelenléte sokkal gyakoribb, elevenebb, mint Magyarországon (vö. Lanstyák 1998, 37–39). Ennek ellenére a vizsgált példaanyag elemzése során nemegyszer szembesültünk azzal a ténnyel, hogy a szerzők az idegen eredetű szlovák megnevezés magyar megfelelőjeként semmiképpen sem az illető szónak a standard magyarban is használatos alakját adják meg, hanem ragaszkodnak annak magyarra fordításához. Sőt még abban az esetben sem tüntetik fel a magyarországi nyelvhasználatban is előforduló idegen eredetű szóalakot, ha az a szótárhasználó szempontjára

ből újabb választási lehetőséget jelentene, illetve ha a kérdéses lexéma megtalálható a mai magyar nyelv szókészletét bemutató reprezentatív szótárakban, a három értelmező szótárban (*A magyar nyelv értelmező szótára*, *Magyar értelmező kéziszótár*, *Értelmező szótár +*) és az idegen szavak szótárában is, pl.:

agónia – *haláltusa* (s. m.: *agónia, haláltusa, haldoklás*)

anatómia – *bonctan* (s. m.: *anatómia, bonctan*)

anorexia – *étvágytalanság* (s. m.: *anorexia, étvágytalanság, kóros étvágytalanság*)

deformácia – *torzulás* (s. m.: *deformáció, deformálás, deformálódás, torzítás, torzulás* stb.)

dogma – *hittétel* (s. m.: *dogma, hittétel, tétel/tan* – az utóbbi pejoratív értelemben)

flotila – *hajóraj* (s. m.: *flotta, flottilla, hajóhad, hajóraj*)

idealizuje – *eszményít* (s. m.: *idealizál, szépít, tökéletesnek tüntet fel, eszményít* – az utóbbi a választékos nyelvhasználat eleme, lásd Bakos 2002, 274)

kafiléria – *állati fehérje tartalmú takarmányokat előállító vállalat* (s. m.: *fehérjefeldolgozó*)

kanyl – *tubus* (s. m.: *kanül, üreges cső v. tű, tubus*)

kapitalista – *tőkés* (s. m.: *kapitalista, tőkés*)

modelovanie – *mintázás* (s. m.: *modellezés, mintázás*)

rasista – *fajvédő* (s. m.: *rasszista, fajgyűlölő*) stb.

A fenti példákkal szemléltetett magyarítási törekvések helyett az erősen kifogásolható tankönyvi stílus és az alapvető értelmezési problémát okozó szaknyelvi jelenségek – pl. terminológiai következtelenségek, a megnevezés motivációját figyelembe vevő adekvát megfeleltetések hiánya (vö. Puztai 1999, 96) – vonatkozásában a szlovákiai magyar oktatási intézményekben olyan szakszótárakra, szakszójegyzékekre lenne szükség, amelyek segítségével a tanulók megtanulnák – a megfelelő helyen és módon – alkalmazni a görög–latin és egyéb (pl. angol) eredetű jövevényszavakat. Az idegen szavak korlátozása, illetve teljes mértékű megkerülése a magyar nyelven oktatott tantárgyak keretében egyúttal csökkenti az idegen nyelvek tanulásának eredményességét, s növeli az elsajátítandó idegen nyelvi szókészlet nem megfelelő használatának lehetőségét (vö. Szépe 1999, 123–125).

4.4. Szókészleti regionalizmusok

Vizsgálódásaink során érdeklődéssel figyeltünk fel azokra a szó- és kifejezéspárookra, amelyekben a szlovák szó/szakszó mellett nem a standard magyar köznyelvi vagy szaknyelvi megfelelőt, hanem regionális jellegű szókészleti elemet találtunk. Ezek feltételezéseink szerint a magyarországi szakterminológiát nem vagy nem megfelelő mértékben ismerő tankönyvfordítók révén kerülhettek a szakszóanyagba, akik tanulmányaikat elsősorban szlovákiai vagy csehországi egyetemeken, az illető állam nyelvén végezték, tehát szlovák, illetve cseh nyelven sajtóították el tudományterületük szakszókészletét, mindennapi magyar nyelvhasználatukban azonban jelen vannak a regionális elemek. Néhány példa a vizsgált szóanyagban előforduló szókészleti regionalizmusokból:

bahnisko – *fertő* (s. m.: *mocsár, láp, ingovány*)
 estragón – *esztragon* (s. m.: *tárkony*)
 kuchynská linka – *kredenc* (s. m.: *konyhaszekrény*)
 morča – *pulykapipe* (s. m.: *pulykacsibe*)
 púpava – *pitypang, kutyatej* (s. m.: *gyermekláncfű*)
 rozmarín – *rozmarin* (s. m.: *rozmaring*)
 tuponosý – *cimpaorrú* (s. m.: *pisze orrú*)
 výt – *buhu* (s. m.: *nagy fülesbagoly, uhu*) stb.

A fenti példaanyag egyes tételeinek tekintetében nem vonhatunk le általános következtetést a szókészlet regionalizmusok felbuklásának körülményeiről, ugyanis bizonyos esetekben a többnyire latin eredetű szlovák megnevezés is befolyásolhatta a szójegyzékbe való bekerülésüket, pl.: „estragón – esztragon”, „rozmarín – rozmarin”.

4.5. Ideológiai szempontból elavult megnevezések

A szlovákiai magyar tannyelvű oktatási intézményekben használatban lévő szakszótárak, szakszójegyzékek, valamint általános és képes szótárak nagy része még a rendszerváltás előtt – esetenként húsz, sőt negyven évvel ezelőtt – íródott. Az akkori ideológia természetesen a tankönyvek és egyéb oktatási segédanyagok szóanyagára is rányomta bélyegét. A tankönyvek többsége azonban mára kicserélődött, így tartalmuk, stílusuk a bekövetkezett szemléletváltás és az átdolgozott tantervek miatt nincs összhangban az ideológiai szempontból elavult megnevezéseket nagy számban tartalmazó segédkönyvekkel. Az alábbiakban olyan – elsősorban a történelem és a földrajz területéről származó – példákat teszünk közzé, amelyek az új tankönyvekben már nem, az illető szakterületek alapvető szlovák–magyar szójegyzékét összefoglaló kiegészítő tankönyvekben (kétnyelvű szótárakban, szakszótárakban, szójegyzékekben) viszont jelen vannak:

jednota robotníckej triedy – *(a) munkásosztály egysége*
 Kominterná – *Komintern (Kommunista Internacionálé)*
 krížnik Aurora – *Auróra cirkáló*
 Medzinárodné združenie robotníkov – *Nemzetközi Munkásszövetség*
 októbrový diplom – *októberi diplom* (s. m.: *októberi diploma*)
 Bieloruská sovietska socialistická republika – *Belorusz Szovjet Szocialista Köztársaság*
 Čuvašská autonómna sovietska socialistická republika – *Csuvas Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság*
 Mađarská ľudová republika – *Magyar Népköztársaság* stb.

A bemutatott példaanyag „októberi diplom” tételéhez szükségesnek tartunk két megjegyzést fűzni: 1. a toldalékelhagyásos *diplom* alakot a szlovákiai magyar beszélők általában ’versenyben nyújtott teljesítményért kapott elismerő oklevél’ jelentésben használják (vö. Lanstyák 1998, 39–42); 2. az *októberi diploma* megnevezés a nagy októberi szocialista forradalom évfordulójának megünnepléséhez kapcsolódott az egykori Csehszlovák Szocialista Köztársaságban: azok a példás dolgozók vehették át, akik a szocialista munkaversenyben kiemelkedő teljesítményt nyújtottak.

5. A vizsgált megnevezések formai felépítésének sajátosságai

Az alábbiakban a vizsgált szlovák és magyar megnevezések formai felépítésének sajátosságait tekintjük át. Általános tendenciaként fogadhatjuk el azt a tényt, hogy szaknyelvi jellegű példaanyagban a szószerkezetek dominálnak, mivel az egyes fogalmak megnevezéséhez általában több szemantikai jegy nyelvi kifejezésére van szükség. A szótárakban, szakszójegyzékekben előforduló tőszók mindig egy-egy általánosabb kategóriát jelölnek, pl.: *pšenica – búza, svaly – izmok* stb. A magyar terminusokban nagy számban fordulnak elő összetett szavak, a szlovák példaanyagban – a szlovák nyelv szerkezeti jellegzetességeinek következtében – viszont kevés az összetétel.

5.1. A jelzői tag alapján történő azonosítás

Mind a szlovák, mind a magyar nyelvben meghatározó a jelzős szószerkezetek száma, ezek formai felépítésében azonban jelentős különbségek figyelhetők meg. A szlovák kongruens jelzőt tartalmazó szókapcsolatok standard magyar megfelelője általában összetett szó, pl.: *mliečne žľazy – tejmirigyek, priame uhly – egyenességgek, poruchy srdca – szívzavarok* stb. A szlovák szakkifejezésekben gyakori ún. hátravetett jelzős szerkezetek magyar ekvivalensei ugyanakkor kongruens jelzős szerkezettel kifejezett megnevezések, pl.: *blcha obyčajná – közönséges bolha, líška polárna – sarki róka, pšenica ozimná – őszi búza, timotejka lúčna – mezei komócsin* stb. A vizsgált kiadványok szóanyagában való keresést elsősorban az nehezíti, hogy a többbelemű magyar szerkezeteket kivétel nélkül a jelzői, nem pedig az alaptag alapján sorolják ábécérendbe a szerzők, azaz míg a szlovák *pšenica ozimná* megnevezés a főlérendelt elem ábécérendi helyén található, addig magyar megfelelője, az *őszi búza* a jelzői tag kezdőbetűje alapján kerül be a jegyzékbe. Az effajta azonosítás akkor okoz problémát, ha a felhasználó nem ismeri az egyes fajtajelölő megnevezések magyar megnevezését, vagyis – esetünkben a szlovák *ozimná* melléknév magyar megfelelőjét –, az alaptag (*pšenica*) magyar nevének (*búza*) ismeretében viszont könnyen megtalálná a keresett szlovák megnevezés magyar ekvivalensét.

5.2. A szlovák birtokos szerkezet megtartása a magyar megnevezésben

A szlovák birtokos jelzős szerkezeteket mind a magyar köznyelvi, mind a szaknyelvi megfelelőikben nagyrészt birtokos jelzős összetétellel, ritkábban minőségjelzős szókapcsolattal helyettesítjük, pl.: *vtáčí spev – madárdal, zväz pedagógov – pedagógus-szövetség, jadro bunky – sejtmag* stb. A vizsgált szóanyag azonban azt bizonyítja, hogy a szerzők, illetve a fordítók az esetek többségében nem a célnyelv szerkezeti sajátosságainak figyelembevételével végzik az azonosítást, hanem igyekeznek megtartani a szlovák kifejezés szerkezeti tulajdonságait (az alábbi példák feltételezett magyar megfelelőiben még a magyar szerkezet jellegéből adódóan odakívánczozó névelő is elmarad), pl.:

biológia buniek – *sejtek biológiája* (s. m.: *sejtbiológia*)

jadro bunky – *sejt magja* (s. m.: *sejtmag*)

filozofia marxizmu – *marxizmus filozófiája* (s. m.: *marxista filozófia*)

filozofia stredoveku – *középkor filozófiája* (s. m.: *középkori filozófia*) stb.

5.3. A többes számú formák előnyben részesítése a magyar megfelelőikben

A szlovákban – és más indoeurópai nyelvekben – a kettőnél jóval több azonos vagy hasonló egyedből álló dolgokat többes számú alakokkal nevezünk meg. Míg a standard magyarban a több darabból álló dolgok nevét általában egyes számban adjuk meg, a példaanyag magyar megfeleltetéseiben – nemcsak a szlovák–magyar, hanem a magyar–szlovák jegyzékben is – egyértelműen a többes számú formák vannak túlsúlyban, pl.:

bradavice – *szemölcsök*
 pohyblivé ciele – *mozgó célpontok*
 protilátky – *ellenanyagok*
 spermie – *spermiumok*
 vajíčka – *peték* stb.

Arra is van adatunk, hogy az egyes kiadványok magyar szóanyagának ugyanazon fogalomkörében következtelenül váltakoznak az egyes és többes számú ekvivalensek, míg a szlovák megnevezések kivétel nélkül csak többes számban szerepelnek, pl.:

mliečne žľazy – *tejmirigy*
 mazové žľazy – *faggyúmirigy*
 tykadlové žľazy – *csapmirigyek*
 voskové žľazy – *viaszmirigyek* stb.

Azokban a magyar megfeleltetésekből viszont, amelyek bizonyos állatfajoknak az állatmeghatározókból ismert családját jelölik, a szlovák többes számú alaktól és a magyar szaknyelvi standardtól eltérően egyes számú az ekvivalens, pl.:

psovité – *kutyaféle* (s. m.: *kutyafélék*)
 medveďovité – *medveféle* (s. m.: *medvefélék*) stb.

6. Helyesírási pontatlanságok a magyar nyelvű szóanyagban

A helyesírási standardtól való eltérés szemléltetésére gyűjtött példák – a szlovák és a magyar akadémiai helyesírás idevonatkozó pontjai összevető vizsgálatának elvégzése után – kivétel nélkül azt bizonyítják, hogy a szlovákiai magyar vonatkozású kiadványok helyesírásának állapotát nem a szlovák helyesírás befolyásolja (vö. Misad 2005, 84–95):

6.1. Egybe- és különírás

csekkönyv (standard írásmód [a továbbiakban s. í.]: *csekk-könyv*)
időjárásjelentés (s. í.: *időjárás-jelentés*)
könnycsatornagyulladás (s. í.: *könnycsatorna-gyulladás*)
középeurópai idő (s. í.: *közép-európai idő*)
vegyianyagok (s. í.: *vegyi anyagok*) stb.

6.2. Kis és nagy kezdőbetűk írása

Aggtelecká jaskyňa – *aggteleki-barlang* (s. í.: *Aggteleki-barlang*)
 Francúzske stredohorie – *Francia-Középhegység* (s. í.: *Francia-középhegység*)
 Vysoké Tatry – *magas Tátra* (s. í.: *Magas-Tátra*) stb.

6.3. Idegen eredetű közszók átírása

kemping – *camping* (standard írásmód: *kemping*)
 autokemping – *autocamping* (s. í.: *autókemping*)
 hypothalamus – *hypothalamus* (s. í.: *hypothalamus*)
 sínusový uzol – *sinuscsomó* (s. í.: *szinuszcsoomó*) stb.

7. Összegzés

Dolgozatunkban mindenekelőtt arra szerettünk volna rámutatni, milyen nehézségek merülnek fel a szlovákiai magyar oktatási intézményekben használt szakszótárak és szakszógyűjtemények szlovák–magyar, illetve magyar–szlovák szóanyagának összevetésében és azonosításában. Tapasztalataink szerint a megfeleltetést leginkább a két nyelv elemeinek motivációjában előforduló különbségek nehezítik, de a szlovák és a magyar nyelv eltérő formai sajátosságai is rányomják bélyegüket a szlovákiai magyar szakszókincs állapotára és használatára. Márpedig a hiányzó szaknyelvi regiszterek létrehozása kisebbségi viszonylatban különös körülményt kíván. Annak eldöntéséhez, hogy melyik műszó legyen kodifikálva, vagyis melyik kerüljön be a standard magyar nyelv szlovákiai változatának szaknyelvi regiszterébe, hosszadalmas előkészítő munkára, mélyreható vizsgálatokra és szinte szavankénti mérlegelésre van szükség. Ha a szlovák és a magyar megfelelőben eltérő szemantikai jegyek kapnak nyelvi formát, a magyarra fordítás esetében a magyarországi mintát ajánlatos követni. Ha azonban valamely szlovák fogalomnak nincs magyarországi megfelelője (és ennek következtében megnevezése), akkor egy új szakszót kell létrehozni: vagy egy olyan sajátos szlovákiai terminust, amelyet a szlovák megnevezés szemantikai jegyeinek figyelembevételével alakítunk ki, vagy a szlovák megnevezés tükörfordítását építjük be a terminológiai rendszerbe (vö. Szabó Mihály 2002, 184; Misad 2005, 79).

A szaknyelvi regiszterek fejlesztése szlovákiai magyar viszonylatban bonyolult folyamat. A legtöbb szaknyelv magyar nyelvű művelésére Szlovákiában gyakorlatilag nincs intézményes mód. Ez azt jelenti, hogy az illető szakterületről nem léteznek szlovákiai magyar kiadványok vagy szakközlemények, illetve, hogy esetleges szlovákiai magyar művelők többségi nyelven (tehát szlovákul) publikálnak (Lanstyák 1998, 26). A szakközépiskolát vagy szakmunkásképzőt látogató kisebbségi magyar diákok nagy része nem az anyanyelvén tanulja a szaktantárgyakat, tehát eleve nem magyar nyelven sajátítja el a szakterminológiát. Nincsenek sokkal jobb helyzetben az alapiskolába, illetve gimnáziumba járó tanulók sem, hiszen a magyar tannyelvű iskolákban használt tankönyvek államnyelvből való – szinte szó szerinti – fordítások, amelyek ugyanazt a jelenséget gyakran más néven nevezik meg, mint Magyarországon vagy a másik országban. A magyarországi szakterminológiát a felsőfokú végzett-

séggel rendelkező szlovákiai magyar szakemberek – esetünkben a tankönyvek fordítói, illetve a fordítás bírálói – sem ismerik, mivel tanulmányaikat elsősorban szlovákiai vagy csehországi egyetemeken, az illető állam nyelvén végezték. Ráadásul Szlovákiában a szaknyelvek írott és beszélt változata kevésbé különül egymástól, a sajátos szaknyelvi fordulatok használatának nem volt mikor és hol kifejlődni (Lanstyák 1998, 27).

Joggal mondja tehát Tolcsvai Nagy Gábor a határon túli magyarság e tekintetben is sajátos helyzetére utalva: „A szakszavak területén minden szocioregionális és interakciós kötöttségtől független folyamatos alkotómunka szükséges, különös tekintettel az elmúlt két évtized kudarcaira és a kisebbségi magyar nyelvű szaknyelvi beszéd helyzetére” (1999, 97).

Felhasznált irodalom

- Aubrecht, Roman–Bizubová, Mária–Hantabálová, Ida–Pivko, Daniel–Uhereková, Mária–Zágoršek, Kamil 1998. *Természetráz az alapiskola 8. osztálya számára*. Bratislava, SPN.
- Bakos Ferenc 2002. *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Bartusz Gyula 1993. *Magyar–szlovák, szlovák–magyar építészeti szótár. Maďarsko-slovenský, slovensko-maďarský stavebnícky slovník*. Bratislava, SPN.
- Csicsay Károly–Gubík Mária 2004. *Új érettségi vizsga. Magyar nyelv és irodalom. Monitor-feladatlapok*. Bratislava, SPN.
- Dvorská, K.–Szárász, L. 1976. *Szakkifejezések szótára a kilencéves alapiskolák 7–9. osztálya számára. Slovník odborných termínov pre 7.–9. ročník ZŠ s vyuč. jaz. maď.* Bratislava, SPN.
- Dvorsky J.–Vadkerty K.–Galambos L.–Kovács Z.–Mészáros J. (összeáll.) 1968. *Magyar–szlovák szakkifejezések gyűjteménye a középiskolák 1–3. évfolyama számára*. Bratislava, SPN.
- ÉKsz. 2003. *Magyar értelmező kéziszlótár*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Fibi, A.–Fodor, Z. 1985. *Szakkifejezések szótára a honvédelmi nevelés középiskolai tankönyveihez. Slovník odborných výrazov k učebniciam brannej výchovy pre SŠ*. Bratislava, SPN.
- Friedrichová, I.–Perhácssová, V.–Varga, V. 1989. *Slovensko-maďarský odborný slovník*. Bratislava, Osveta.
- Habovštiaková, Katarína–Hasák Vilmos–Török Matild 1984. *Magyar–szlovák frazeológiai szótár. Maďarsko-slovenský frazeologický slovník*. Bratislava, SPN.
- Hantabálová, Ida–Čumová, Katarína–Galvánék, Juraj–Slobodník, Vladimír 2000. *Természetráz az alapiskola 6. osztálya számára*. Bratislava, SPN.
- Hantabálová, Ida–Čumová, Katarína–Drobná, Mária–Lányová, Oľga 2001. *Természetráz az alapiskola 7. osztálya számára*. Bratislava, SPN.
- Hornýák, P.–Kecskés, A.–Polačková, E.–Zalabai, Z. 1965. *Terminologický slovník slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský. Matematika, deskriptívna geometria, fyzika*. Bratislava, SPN.
- Katona Éva–Ján Schultz–Szabó Gyula 1975. *Slovensko-maďarský obrázkový slovník. Pomocná učebnica pre 6.–9. ročník základných deväťročných škôl. Szlovák–magyar képes szótár. Segédkönyv a kilencéves alapiskolák 6–9. évfolyama számára*. Bratislava, SPN.

- Kiss Jenő 1996. A magyar nyelv változatainak kialakulása és mai állapota. In V. Raisz Rózsa (szerk.): *Anyanyelv és iskola az ezredfordulón*. Budapest, 88–93. p. /Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 207./
- Klaudy Kinga 1994. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest, Scholastica.
- Klokner Lóránd–Eszenyi József–Toma Rudolf–Bálint Katalin–Habán László 1993. *Magyar–szlovák, szlovák–magyar mezőgazdasági szótár. Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský poľnohospodársky slovník*. Bratislava, SPN.
- Kovácsová, Zuzana–Répássyová, Elena 1994. *Obrázkový slovník pre základné školy s vyučovacím jazykom maďarským (3.–6. ročník)*. Bratislava, SPN.
- Krátky slovník slovenského jazyka* 2003. Bratislava, Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Lanstyák István 1996. A magyar nyelv állami változatainak kodifikálásáról. *Magyar Nyelvőr*, 120. évf. 2. sz. 125–151. p.
- Lanstyák István 1998. *A magyar nyelv szlovákiai változatának sajátosságai*. Dunaszerdahely, Liliium Aurum, 26–27., 31–32., 37–39. p.
- Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella 2000. Nyelvi jogaink érvényesítésének feltételei. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2. évf. 1. sz. 85–98. p.
- Lanstyák István: Az MTA szlovákiai kutatóállomásául szolgáló nyelvi iroda koncepciótervezete. Kézirat, Dunaszerdahely, 20–21. p.
- Lukovics Dénes–Solymos László 1993. *Magyar–szlovák, szlovák–magyar gépészeti szótár. Maďarsko-slovenský, slovensko-maďarský strojnický slovník*. Bratislava, SPN.
- Menrath, Ludwig–Kiss Ferenc–Tóth Erzsébet 1992. *Matematika. Képletgyűjtemény és magyar–szlovák képes szótár. Zbierka vzorcov a ilustrovaný maďarsko-slovenský slovník*. Bratislava, Terra.
- Mészáros Tímea 2002. *A szaknyelvi tervezés legfőbb kérdései*. Szakdolgozat. Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. Pozsony, 49–51., 64–66. p.
- Mészáros Tímea 2005. A szaknyelvi tervezés főbb kérdései. In Lanstyák István–Ményhárt József (szerk.): *Tanulmányok a kétnyelvűségről III*. Pozsony, Kalligram, 159–201. p.
- Misad Katalin 1998. A magyar nyelv használata a hivatalos érintkezésben. In Lanstyák István–Simon Szabolcs (szerk.): *Tanulmányok a magyar–szlovák kétnyelvűségről*. Pozsony, Kalligram, 43–68. p.
- Misad Katalin 2005. A szaknyelvi regiszterek fejlesztésének szemantikai és pragmatikai összefüggései szlovákiai magyar viszonylatban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, VII. évf. 4. sz. 77–92. p.
- Misad Katalin 2005. Nagybetűsítés a szlovákiai magyar írásgyakorlatban. In Lanstyák István–Ményhárt József (szerk.): *Tanulmányok a kétnyelvűségről III*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 84–95. p.
- Peťovskyné Cs. Viola–Both József 1991. *Magyar–szlovák, szlovák–magyar közgazdasági szótár*. Bratislava, SPN.
- Pusztai Ferenc 1999. Magyarul és magyarán. In Glatz Ferenc (szerk.): *A magyar nyelv az informatika korában*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 91–98. p.
- Ritoók Zsigmond: Előszó. In Glatz Ferenc (szerk.): *A magyar nyelv az informatika korában*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 9–11. p.
- Sima Ferenc 2007. *Magyar–szlovák/szlovák–magyar szótár. Maďarsko-slovenský/slovensko-maďarský slovník*. Második kiadás. Bratislava, SPN.
- Smiešková, Elena–Simáné Havas Éva 1984. *Szlovák–magyar frazeológiai szótár. Slovensko-maďarský frazeologický slovník*. Bratislava, SPN.
- Szabadi József: *Terminológiai szótár. Segédkönyv a csehszlovákiai általános műveltséget nyújtó magyar tannyelvű tizenkét éves iskolák 10–12. évfolyama számára*. Bratislava, SPN.
- Szabó Mihály Gizella 2002. A kisebbségi nyelvhasználati törvény gyakorlati alkalmazása és a szlovák hivatalos (jogi-közigazgatási) szövegek magyarra fordításának kérdései. In

- Lanstyák István–Simon Szabolcs (szerk.): *Tanulmányok a szlovák–magyar kétnyelvűségéről*. Pozsony, Kalligram, 169–200. p.
- Szépe György 1999. Szakemberek és beszélők együttműködése a magyar nyelv jelenével és jövőjével kapcsolatos kérdésekben. In Glatz Ferenc (szerk.): *A magyar nyelv az informatika korában*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 119–128. p.
- Tankó László 1985. *Szlovák nyelvű képesszótár*. Bratislava, SPN.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1999. Lehetőségek és kötelességek a magyar nyelvi tervezésben. In Fábián Pál–Lőrincze Lajos (szerk.): *Nyelvművelés*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 177–188. p.
- Ušáková, Katarína–Hudák, Ján–Krajčovič, Juraj–Seman, Milan 2000. *Biológia a gimnáziumok számára 1. A sejtek biológiája. A növények biológiája*. Bratislava, SPN.
- Ušáková, Katarína–Činčura, František–Dúbravcová, Zuzana–Záhorovská, Erika 2001. *Biológia a gimnáziumok számára 2. A növények fejlődése, rendszere és ökológiája*. Bratislava, SPN.
- Ušáková, Katarína–Gressnerová, Soňa–Novacký, Martin–Štulrajter, Vojtech 2002. *Biológia a gimnáziumok számára 3. Az állatok biológiája. Etológia*. Bratislava, SPN.
- Ušáková, Katarína–Matis, Dušan–Kováč, Vladimír 2004. *Biológia a gimnáziumok 4. évfolyama számára. Az állatok fejlődése, rendszere és ökológiája*. Bratislava, SPN.

KATALIN MISAD

TERMINOLOGICAL PROBLEMS IN SLOVAK-HUNGARIAN AND HUNGARIAN-SLOVAK SPECIALIZED DICTIONARIES PUBLISHED IN SLOVAKIA

The study presents Slovak-Hungarian and Hungarian specialized dictionaries, including school dictionaries published in Slovakia, which, according to their authors are designed for narrowly specialized professionals, students, who search for basic terms of their study subjects and even non-professionals interested in the subject. Confrontation examination of Slovak terms and their Hungarian equivalents revealed numerous weak points of these works – in many cases, the dictionaries do not use the standard Hungarian identification of Slovak words and expressions. This inadequacy in denoting Hungarian equivalents may be caused by incorrect and/or insufficient confrontation of Slovak and Hungarian terms, as well as their variance and different motivation. The contribution provides stimuli to research into differentiation of Hungarian specialized lexicon.